

Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı¹

Selda ÇİFTÇİ

Giriş¹

Uluslararası hukuk her ne kadar hukukun genç disiplinlerinden biri olsa da değişen, gelişen ve kendine mahsus kurallarını kabul ettirenlerinden de biridir.² Topluma karakterini veren ekonomik üretim kaynaklarının biçimi ve yaşamı algılama ve çoğaltma biçimi değiştikçe; insanlığın etkinlik alanları da değişmiştir.³

1] İzhahını amaçladığımız konuyu sınırlamak adına kullandığımız ifadeler, ister istemez hem yazanı hem de okuyanı yönlendirmektedir. Yazanın zilni ve okuyanın zilni muhakkak ki sınırlandırılmaz, ancak yönlendirilebilir. Yönlendirilen düşünceleri bilinçle okumak, sorgulamak belki zihinleri etkiden kurtarır ancak etkileşime engel olamaz. Her ifadenin alt ifadelerini açtığımızda, farklarını ortaya koymaya çalıştığımızda da okunması zor, anlaşılması imkânsız metinler ortaya çıkabilecektir. Bu nedenle belirtmeliyiz ki, bu yazı “uluslararası hukukta ‘kuvvet kullanma yasağı’ kavramının düşünülebilen, kabuledilebilen ilk ortaya çıkışı, içeriğinin ne olarak anlaşıldığı, uygulamada bu anlayışın karşılık bulup bulmadığı” ile sınırlı olarak yazılmaya çalışılmıştır. Ancak tez, anti-tez, algı, algı savaşı, teori, komplo teorisi, komplo teorisi eliyle algı savaşı vb nedenler için kullanılan ve hangi niyetle yayıldığını belirlemediğim(iz) bilgileri de gerek metinde gerekse yorum oluştururken kullandığımı belirtiyim. Diğer yazarlar, yazarlar, düşünürler gibi. Hasılı burada yazılanların tamamını ‘hakikati arama yolculuğunuzdaki okumalarınız içerisinde’, ‘hakikate giden yolda gerçeğin bir parçası olabilir’ diyerek okumanız tavsiye olunur.

2] Bir diğer örnek de bilişim hukuku olabilir. Nitekim bilişim hukukunun da Borçlar Hukuku, Ticaret Hukuku ve Ceza Hukukunu zorlayarak kendine yer açtığı, tanımlanmayı beklediği ve yasal düzenlemeyi gerektirdiği bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Aynı zamanda uluslararası ilişkileri krize soktuğu ve bu krizleri aşmak için yeni uluslararası politikaların üretimi, yeni anlaşmaların imzalanması neticesini doğuracağını da söyleyebiliriz.

3] Bu değişim ve kabuller devletler tarihi, kültür tarihi, siyasi tarih gibi alanlarda baskın gösterilen gidişat nazara

Üretim kaynağının en önemli parçası tarıma ve hayvancılığa dayalı iken insanoglu için en değerli kazanım toprak olmuştur. Yaşamı algılama ve çoğaltma biçimi ‘zaptetme ve/veya fetih’ iken de bunun sonucunda insanlığın etkinliği toprağı ele geçirmek şeklinde tezahür etmiştir. Bu da toprağın ele geçirilmesi ve genişletilmesi için orada mukim olan insanlarla orayı ele geçirmek isteyen insanlar arasında çatışmalara yol açmıştır. Çatışmanın çözüm yöntemi de var olan silahlarla savaşın her türlü olduğu olmuştur.

Bu uzun dönemde din veya din için savaşlar, din adıyla siyasi savaşlar da çokça yapılmıştır. En çok bilineni de Haçlı Seferleri (1096-1272) olsa gerektir. Avrupa için 1337’de başlayıp 1453’te biten Yüz Yıl Savaşları ve sonrasında Avrupa’daki mezhep savaşlarının

alınarak gruplanmıştır. Örneğin: yaşam şeklini taşınmaz varlıklara bağlamayan göçerler, çingeneler gibi topluluklar kanaatimizce bu yorumdan varestedir. Aynı zamanda İslam ve yaşandığı topraklarda oluşan kültür algısı da bu yorumun dışındadır. Yazının çalışma alanı “kuvvet kullanma yasağı” olduğundan kuvveti büyük yıkımlara yol açacak şekilde kullananlar yoğun olarak ‘Batı Toplumu’ olunca bu yasağı oluşturanlar da yine kendileri olmuştur. Çalışmaya temel olan metin de Birleşmiş Milletler Antlaşmasıdır. Birleşmiş Milletler Antlaşması da yine ‘Batı Toplumu’nun yaşadıklarının neticesinde oluşturulmuş ancak Dünya genelinde kabul görmüş bir metindir. Bu nedenle İslam toplumları ve Doğu Toplumu, Güney Amerika ve Afrika Toplulukları diyebileceğimiz Dünya’nın geri kalanı için özel bir araştırma yapma durumumuz olmamıştır. Yazının bu açıdan okunması gerektiğini hatırlatmakta fayda görmekteyiz. Ancak yazının, ilerleyen kısımda görüleceğini düşündüğümüz, ortaya koyduğu bir bakış vardır: ‘Batı Toplumu’nun’ –kavram ilgili yerde genişletilerek izah edilmiştir– kuvvet kullanmanın kendilerine verdiği yıkımı durdurmaya karar vermelerinin bir neticesi, yıkımı kendilerinden uzak tutma isteklerinin bir sonucudur diyebiliriz.

1618-1648 yılları arasındaki dönemi olan Otuz Yıl Savaşları da bu döneminin çok bilinen uzun süren savaşlarına örnektir. Tabii bu dönem için savaşma yöntemlerine getirilen bilinen bir sınırlama olmadığını ifade edebiliriz.

Sınırlamanın olmadığını ifade etmek, savaşın ahlakının tartışılmadığı anlamına gelmemektedir. Muhakkak ki filozoflar, düşünürler, (zaman olarak daha sonrasında siyaset bilimciler) savaşın ahlakı üzerine düşünce üretmişler, savaşın gerekliliğini savunanların yanı sıra sivillerin savaşta rolü ve savaşın koşulları üzerine görüş geliştirmişlerdir. Adil savaş kuramı, "savaşın ahlaki boyutları üzerinde düşünmeye, sorgulamaya dayalı, Batı kaynaklı anlayışı ifade eder".⁴ Sınırlama deyince devletlerin kendilerini iradeleri ile belli kurullarla bağlı kabul etmeleri kast olunmaktadır. Bu bağlamda henüz sınırlama yapılmadığından bahsetmekteyiz.

Bazı icatlar ve keşifler, yazı, para, takvim, pusula, harita, matematik, vb. gibi, insanın tarihini etkilese de bazı icatlar ve keşifler, bıçak, barut, silah ve silahlın her türlü gibi, insanlık tarihini etkilemiştir.

Bazı teknik icat ve buluşları, bıçak, barut, silah vb. gibi, zaman olarak etki alanını ve yapabileceklerini fark edip kullanma kararlılığını daha önce gösterenlerin, kendi zamanları içerisinde henüz bu icatlarla karşılaşmayan ve/veya henüz kullanma kararlılığını göster-

meyen toplulukların karşısında yoğun olarak kullanmaları ile zorla ele geçirme/fetih kavramının içeriği de değişmiştir.

Sanayileşmenin hız kazanması ile ham maddenin ele geçirilen topraktan çıkartılması toprağın ele geçirilmesinden daha önemli bir hale gelmiştir. Artık ele geçirilen topraklardaki savaşabilecek her insanın öldürülmesi yerine anılan ham maddelerin ele geçirilmesine engel olabilecek her insanın öldürülmesi söz konusu olmaya başlamıştır. (Hatırlatalım ki, sömürge tarihini yazan sömürerler, bugün kuvvet kullanma yasağı kuralını getirenlerin atalarıdır, neredeyse tamamı da Avrupa kıtasında mukimdir.⁵) Amerika kıtasının keşfi ve bu kıtadaki kıyımlar, insan ticareti ile Afrika kıtası halkının buraya zorla götürülmesi, köleleştirilmesi, burada Amerikalı olma bilincini ve Bağımsızlık Bildirgesini netice veren Kuzey-Güney savaşları da unutulmamalıdır.⁶

Bu süreçte de savaş alanında devletlerin bilinen bir sınırlaması söz konusu değildir.

Yakın tarihe geldiğimizde 1789 Fransız İhtilali, 1917 Ekim Rus Devrimi, 1914-1918 I. Dünya Savaşı ve 1939-1945 II. Dünya Savaşı Batı toplumlarının yaşadığı son büyük yıkımlardır.

İşte bu süreçte özellikle I. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Toplumu keşfedilecek yeni ana karaların olmadığı ve sanayileşme, üretim için hammaddeyi elde etmek adına savaşmak yerine uluslararası şirket kurmanın daha az maliyetli olduğu gerçeği karşısında savaşmaya da açıkça ihtiyaçları kalmamışken, gelişen gerilla çarpışma taktikleriyle de istenmeyen neticeler alınırken, üstelik kendi ülkelerinde de bu kadar büyük bir yıkımı tecrübe etmişken artık kendi ülkelerinde savaşmaya gerek olmadığını çoğunluk olarak kabul etmişler ve

4] <https://tr.m.wikipedia.org> , "Adil Savaş Kuramı" kavramı. "Adil savaş kuramı, savaşın gerekçesini koşullarını ve ilkelerini belirlemeye yönelik kuram. Bu kuram iki adet teorik öncüle sahiptir. Jus ad bellum (savaş açma hakkı) ve jus in bello (savaşın adil idaresi) olarak iki başlıkta toplanan bu kriterler Thomas Aquinas öncülüğünde oluşan kurama dahil olan filozofların çalışmalarındaki ortak paydaya işaret eder. Jus ad bellum-savaş açma hakkı: Savaş açma nedeni sadece bir şeyleri ele geçirmek veya birilerini cezalandırmak olamaz. Müdahaleler hayatı korumak için yapılmalı. Masum hayatlara zarar vermekten kaçınılmalıdır. Güç yalnızca yanlış doğru yapmak için kullanılmalıdır. Savaş, bir zümre ya da bir kesimin niyetleri uğruna değil, kamuoyunca belirlenmiş hedefler doğrultusunda gündeme gelmelidir. Jus in bello-adil savaş: Savaş hamleleri düşman savaşçılara yöneltilmelidir. Savaşçı olmayanlar kendilerinin yaratmadıkları bu koşullarda mağdur edilmemelidir. Sivil konut alanlarının bombalanması, askeri hedef barındırmayan bölgelere saldırılmasından kaçınılmalıdır. Askeri tehdit oluşturmayan hiçbir savaşçı ya da sivil hedef gösterilmemeli, zarar verilmemelidir. Teslim olanlar, esir edilenler, yaralananlar şiddet görmemelidir."

5] Bkz. Sömürge Tarihi.

6] Amerikan Bağımsızlık Bildirisi 13 Koloni'nin Büyük Britanya Krallığı'ndan ayrı olarak bağımsızlıklarını ilan ettikleri belgedir. Kongre tarafından 2 Temmuz 1776 tarihinde onaylanmış 4 Temmuz'da ilan edilmiştir. Bu tarihten sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde her sene Bağımsızlık Günü olarak kutlanmaktadır. Bu belge Washington D.C.'deki devlet arşivlerinde gösterimde bulunmaktadır. Amerikan kolonilerinin bağımsızlıkları Büyük Britanya Krallığı tarafından 3 Eylül 1783 tarihindeki Paris antlaşması'yla tanınmıştır. (Kaynak: <https://tr.m.wikipedia.org>, amirakn Bağımsızlık Bildirisi başlığı)

bu önkabulü devletlere aşama aşama imza ettirmişlerdir. Kuvvet kullanmanın yasaklanması süreci bu kabulün şekillenmiş halidir diye düşünüyoruz.

Günümüz için uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağı kuralı hukuki açıdan dayanağını Brian-Kellog Paktı ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'ndan, siyasi açıdan dayanağını da bu pakta ve antlaşmaya imza atan ulusal devletlerin kurucu iradelerinden almaktadır.⁷

Uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağının tarihçesi incelendiğinde süreç daha net anlaşılacak olsa da başlangıçta belirtmek gerekir ki, uluslararası hukukta kuvvet kullanmanın yasaklanması düşüncesi, uluslararası hukukta kuvvet kullanmanın hak olarak görüldüğü yukarıda kısaca anılan dönemlere kıyasla çok yenidir. Yeni olmasının yanı sıra, uluslararası hukuk kurallarının ulusal-uluslararası siyaset uygulamaları, strateji kuralları, gizli-açık stratejik ortaklık anlaşmaları, devletlerin kendilerine biçtikleri ve zaman içerisinde evrilen-değişen rollerinden bağımsız düşünülmemesinin de etkisiyle, bu yasağın nerede başladığı, nasıl uygulandığı, uygulamadaki çelişkilerin çokluğu kafa karıştırıcıdır.

Bu yazının amacı da yakın tarihteki inkâr ve izah edilemeyen zıt yönlü çoklu uygulamaları tahlil konusunda yardımcı olabilmek adına kuvvet kullanma kavramının tanımı, yasağın düzenlemesi, tarihçesi ve örnekleri ile izah ederek "kuvvet kullanmak gerçekten yasak mı" sorusuna cevap bulmaya çalışmaktır.

Tanım

"Devletler arasındaki her türlü silahlı çatışma, ilgili devletler bu çatışmaya ne isim verirse versin, kuvvet kullanma terimi kapsamında değerlendirilmektedir. Kuvvet kullanma dendiği zaman, savaş gibi en geniş çaplı ve yoğun olan kuvvet kullanma yollarından; abluka, ambargo, bombardıman gibi sınırlı zararlar-karşılık yollarına, geniş çaplı da sınırlı da olabilen değişik nedenlerle karışma yollarından; kuvvete başvurma yasağının hukuka uygun bir istisnasını oluşturan meşru savun-

ma durumlarına kadar, tüm yollar anlaşılmalıdır."⁸ Ve bu kuvvet kullanma yollarının tamamı meşru savunma müstesna Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda⁹ yasaklanmıştır.

Eylemsel tanımının yanı sıra kuvvet kullanma, 20. yy'dan önce egemen devletlerin kendilerinde hak gördükleri ve 20. yy'da uluslararası barışın temini için Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda dünya barışı lehine vazgeçtikleri varsayımsal haktır.

Klasik yaptırım gücü ile donatılmadığı ve devletlerin vazgeçilmez egemenlik hakları ile sınırlandırıldığı için uluslararası hukukun ve kurallarının emrediciliği ve etkinliği tartışılmaktadır. Ancak günümüzde sıkça imzalanan ikili ve çoklu antlaşmalar, ekonomik bağlılık/bağımlılıklar, ortak politika üretimi gibi faktörlerle artık devletlerin başka devlete ve/veya birbirlerine yaptırım uygulamadıklarını söyleyemeyiz. Ekonomik ambargonun yanı sıra itibarsızlaştırmak ve yalnız bırakılmak da etkin bir yaptırım yöntemidir. Serbest piyasa ekonomisinin geçerli olduğu dünya sisteminde artık hemen bütün devletler bu sisteme entegre olmaya çalışmaktadır. Günümüzde gelişen ekonomik ağ gerçekliği karşısında hiçbir devlet yalnız kalmaya tahammül gösteremez. İşte bu yaptırımın kuvvet kullanma yöntemlerinden herhangi biriyle uygulanmayacağı artık genel bir kabuldür. Devletlerin bu kabulü ihlal etmeleri, kuvvet kullanma yasağı kabulünün haklılığını ve gerekliliğini etkilemez, bu kuralın jus cogens (emredici) bir kural olduğu gerçekliğini değiştirmez. Artık devletler birbirlerine savaş ilan etmeyecekleri sözünü vermişlerdir. Bu sözün tutulmaması da mümkündür. Ancak sözün tutulmaması, tutulması gerekliliğini gölgelemez. İşte kuralın taşıdığı haktan doğan bu gereklilik onu jus cogens kuralı yapar. Kuvvet kullanma yasağı; soykırım yasağı, köle ticareti yasağı, deniz haydutluğu yasağı gibi jus cogens (emredici)

8] Funda KESKİN, BM ve Kuvvet Kullanma, Avrasya Dosyası, BM Özel, S. 150.

9] 26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco'da imzalanmış ve 110. maddeye uygun olarak 24 Ekim 1945'te yürürlüğe girmiştir. Türkiye Antlaşmayı Milletlerarası Adalet Divanı Statüsü'yle birlikte 15 Ağustos 1945'te onaylamıştır. 4801 Sayılı Onay Kanunu 24 Ağustos 1945 gün ve 6902 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlamıştır.

7] Bu yazıda Brian-Kellog Paktı'ndan tarihçe kısmında bahsedilecek, ağırlıklı olarak Birleşmiş Milletler Antlaşması'ndaki düzenleme incelenecektir.

bir kuraldır.¹⁰ Egemenlik hakkının klasik yorumunu muhafaza etmeye çalışarak tek kural koyma gücünü uhdesinde tutmak isteyen devletlerin, kendilerinin üzerinde bir gücü varsayarak bu gücün kendisine kural koymasını kabul etmesi beklenemez. Bu nedenledir ki Jus Cogen kuralları tartışmasız kabul görmektedir diyemeyiz. Ancak kabul edilmelidir deriz. Zira kuralın doğruluğu ve geçerliliği onun devletler tarafından bihakkin kabul ve uygulanmasını gerektirmez, zira bu kurallar ona uymayan devletleri sınırlandırmak için uluslararası kamuoyunun vicdanında kabul edilen kurallardır.

Tanımdan da anlaşılacağı üzere yasaklanan kuvvet kullanmanın unsurları devletler arasında ve silahlı çatışma olmasıdır. Buradaki çatışan devletlerin aynı sınırı paylaşmaları şart değildir, çatışmanın en az iki devlet arasında olması esastır. Devletlerin kendi içindeki unsurlarla girdiği silahlı çatışmalar da buradaki kuvvet kullanma yasağının konusu değildir. Başka bir deyişle devletlerin kendi iç çatışmaları, hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın, kuvvet kullanma yasağı dışındadır. Burada belirtmek gerekir ki, devletlerin kendi aralarında belirledikleri angajman kuralları da çatışmaya dönüşmediği müddetçe kuvvet kullanma yasağının konusunu oluşturmaz. Ancak belirlenen angajman kurallarının taraf devletleri meşru savunma dışında kalan çatışma eylemleri nedeniyle Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı ihlal etmiş kabul edileceklerdir.

Kuvvet Kullanma Yasağının Yükümlülükleri

Uluslararası hukukta kuvvet kullanma Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın madde öncesi bölüm girişinde, 1. maddesinde, 2. maddesinde ve Antlaşmanın VII. ve VIII. Bölüm-

10] Jus Cogen Kuralı: Uluslararası hukukun temelini oluşturan kuralların toplandığı kategoridir. Bu kurallar bir kişi veya kurum tarafından empoze edilmemiş, aksine tüm halklar tarafından benimsenmesi beklenen üstün, onurlu kurallardır. Örneğin bugünün dünyasında kimse insan ticaretini destekleyemez, haklı ve meşru göremez. İnsan ticaretinin olağan karşılandığı dönemlerde açıkça yapılması, bugün gizlice, örgütler eliyle veya devletler eliyle yapılması, bu fiilin kabuledilemezliğini etkilemez. Jus Cogens kuralları devletler tarafından kesin olarak kabul edilen değil, kabul edilmesi kesin olarak beklenen kurallardır.

lerinde, 39-54. maddelerinde ifade bulmuş ve açıkça yasaklanmıştır.

Uluslararası hukukta bilinen en başat aktörler ulusal devletler ve bu devletlerin temsil edildiği uluslararası örgütlenmelerdir. Söz konusu yasak, antlaşmanın metni ve metne imza koyan iradelerin sahipleri noktasında, lâfzen, ulusal devletlere yöneliktir. Başka bir ifade ile "uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağı" hukuken ulusal devletlere getirilmiş bir yasak olup bu yasağa uymakla yükümlü olan uluslararası aktörler Birleşmiş Milletler Antlaşmasına imza atmış ulusal devletlerdir.

Ancak yasağın kural olmaktan çıkıp etkin olarak uygulanabilmesi için uluslararası hukuktaki diğer aktörlerin de katkısına muhtaç olduğunu düşünmekteyiz.

Bilindiği üzere uluslararası hukukta tek etkin aktör ulusal devletler ve bunların örgütlenmeleri değildir. Yeni uluslararası hukuk anlayışı, ulusal alandaki sivil toplum hareketinin makro tezahürü olarak kabul edilebilecek, gelişen ve gücünü artıran başkaca etkin aktörlerin de varlığını tanımaktadır.

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere, uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağı ulusal devletler ve bu devletlerin örgütlenmeleri dışındaki aktörlere doğrudan bir yükümlülük yüklememektedir. Ancak uluslararası hukukun temel ilkelerinin uygulama alanlarına etkileri ve kuvvet kullanma yasağının hareket ve hedef noktası olan "dünya barışı"na etki ve katkılarından ötürü, dolaylı olarak yükümlülükleri olduğu kabul edilmelidir. Bu aktörlerin etkinliğinin artması yasaklanan kuvvet kullanma yollarının tercihini azaltabilir/azaltmalıdır kuvvetli inancıyla bu aktörlerden kısaca bahsetmek istemekteyiz.

Uluslararası Hukukta Temel Aktörler¹¹

Aktör kavramı uluslararası politikada etkinliği olan kişi ve toplulukları tarif için kullanılmaktadır.

Bir uluslararası aktörün temel özellikleri

11] Bu bölümde aktarılabilecek olan uluslararası hukukta aktörler konusu Faruk SÖNMEZOĞLU, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 18-78 (Uluslararası Politikada Temel İnceleme Birimi, Temel Aktör Sorunu başlıklı II. Bölümünden temel açıklamalar aynen alınarak ve örnekler kısaltılarak özetlenmiştir.)

arasında otonomi kavramı birincil bir öneme sahiptir. Bu bağlamda otonomiye, 'uluslararası politikada sonuçlar doğuran ve tamamen diğer aktör veya aktörler aracılığı ile tahmin edilemeyen türden davranma yeteneği' olarak tanımlamak mümkündür.

Uluslararası politika alanında sadece egemen devlet statüsünde aktörlerin yer aldığını varsaymak, günümüz dünyasında uluslararası olaylara etki eden tüm devletlerin tam bağımsızlığından, klasik hukuk ilkeleri arasında yer alan mutlak egemenliğinden söz etmenin mümkün olmadığı gerçeği karşısında artık, mümkün olmayacaktır.

Örneğin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi çatısı altındaki ilişkiler açısından "Beş Büyükler" in diğer on üyenin aleyhine olarak "daha bağımsız, daha egemen" oldukları bilinmektedir. Benzer durum, uluslararası alandaki fiili güç dağılımı açısından da söz konusudur. Bu açıdan, Amerika Birleşik Devletleri'nin diğer ülkelere oranla "daha bağımsız, daha egemen" olduğu söylenebilir.

Bu nedenle aktör tanımında egemenlik teriminden uzaklaşmış ve otonomi kavramı daha tercih edilir olmuştur. Bu bağlamda güncel uluslararası hukukta kabul edilen aktörleri kısaca tanımlamakta fayda var.

1. Egemen-Ulusal-Devlet:

Uluslararası politikada egemen devlet ve egemen devletin temel aktör olduğu yolundaki klasik görüşler günümüz dünya düzeni karşısında tartışılmaktadır. Tartışmalar genel anlamda egemenlik ve ulus kavramlarının tanımına göre çeşitlenmektedir. Çalışma konumuz dışında olduğu için bu tartışmalara girmiyoruz. Genel kabul gören "devleti" mevcut şartlar karşısında temel otonomik aktör olarak varsayıyoruz.

2. Hükümetleri Temsil Etmeyen Ulusal Nitelikli Aktörler:

Günümüz dünyasında ulusal nitelikli, esas itibarıyla bir devlet ile doğrudan ilişkili olmakla beraber o ülkenin yönetiminin bir parçası olmayan, gayri resmi uluslararası aktörler de yer almaktadır. Bunlar da kendi içerisinde iki gruba ayrılabilirler: bireyler ve gruplar.¹²

Örneğin, 1984 yılında yapılan Amerika Birleşik Devletleri başkanlık seçimlerinde Demokrat Parti'den aday olan siyah rahip Jesse Jackson'ın Küba'daki bazı siyasi tutukluların serbest bırakılması açısından oynadığı rol, bu türden bir konuma uymaktadır. Seçim kampanyasına katılan bir kişi olmaktan öte resmi bir görevi olmayan siyah rahip, Küba'nın başkenti Havanaya giderek Fidel Castro ile görüşmüş ve sonuçta 49 Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı ve Kübalı siyasi tutuklunun serbest bırakılmasını sağlamıştır.

Günümüzde bazı sanatçılar, sporcular Birleşmiş Milletler adına barış elçileri olarak dünyanın sorunlu bazı bölgelerine giderek kişisel prestijleri, ünleri çerçevesinde sorunların çözümüne katkıda bulunmaya çalışırken bu türden bir konuma sahip olmaktadır.

Bu pozitif örneklerin yanı sıra negatif örnekler de bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelik 11 Eylül 2001 tarihli terör saldırısının mimarı ve 2011 yılında Pakistan'da Amerika Birleşik Devletleri güçleri tarafından öldürülen El Kaide lideri Usame Bin Ladin de bu anlamda verilebilecek örneklerin başında gelmektedir. Bu örneklenmede ilk akla gelen saldırıyı El-Kaide'nin yapıp yapmadığının kesin olarak bilinmeyeceği hususudur. Bu bağlamda yaptığımız okumalarda Amerika'nın El-Kaide'yi suçladığını ve Bin Ladin'in de onur duyarak eylemi üstlendiğini gördük.¹³

zarlara göre, aslında bu alanda yer alan temel aktör bireylerdir.' Bu görüşe göre, bireyler olarak insanlar dışındaki tüm varlıklar, sadece bireylerin amaçlarına hizmet etmek için oluşturulmaktadır. Devlet de bu kategoride bir kuruluştur." SÖNMEZOĞLU, age, s. 40

13] "Çünkü bu baskında 19 kardeşi ayarlamada sorumlu olan bendim" Usame Bin Ladin. Kaynak: <http://www.youtube.com> , başlık: "Usame Bin Ladin 11 Eylül'ü üstleniyor" (Usame Bin Ladin olduğu iddia edilen bu kayıttaki ses Usame Bin Ladin olarak Arapça beyanatta bulunmuş olup Türkçe altyazı verilmektedir. Bu ses kaydının gerçekten Usame Bin Ladin'e ait olup olmadığını kontrol etmek için yaptığımız taramada www.islam-tr.net adresli sitede aynı videoyu ve bu videoyu silinmesine rağmen yüklediklerini belirten bir beyanat tespit edilmiştir. Ötesi araştırma bu yazının amacını aşmaktadır.); "Teytir Alloni: Dünyanın her tarafında, her kesimden insanın ağzında dolanan soru New York ve Washington olaylarına karşılık karışmadığınız, diğer taraftan Amerika da bu olaylara karıştığınıza dair çok ikna edici kanıtları olduğunu iddia ediyor. Bu iddialara, sorulara ne şekilde cevap veriyorsunuz? Usame

12] "Uluslararası politika alanında çalışma yapan bazı ya-

Amerika'nın 11 Eylül'ü bizzat yaptığı iddiaları da bulunmaktadır. Ancak bu iddialar olayın şokunu atlattıktan sonra serinkanlıkla yazılan iddialardır. Bu iddiaların gerekçesi olarak Bin Ladin'in 21 Ekim 2001'deki ifadesi ile "bu gençlerin savaşı Amerika'nın kalbine taşımayı başarmaları, Amerika'nın en önemli hatlarını yerle bir etmeleri, ekonomik, askeri sembollerini yıkmaları"¹⁴ olmuş olabilir. Burada Amerika, bir yandan 1997'de terörist ilan ettiği Usame Bin Ladin'e yeni kanutlarla saldırarak uluslararası kamuoyunda 'uluslararası terörizm' algısını beslemek ve bu yöndeki politikasının kabul oranını artırmak için bu saldırıyı bir fırsat olarak değerlendirmiştir diyebiliriz. Öte yandan da hem uluslararası alanda hem de ulusal alanda çöken süpergüç Amerika algısını yükseltmek için bunu kendisinin yaptığı ya da yaptırdığını servis etmiş de olabilir düşüncesindeyiz.

Görüldüğü üzere bir devlet, ABD, bir örgütü ve liderini (El-Kaide - Usame Bin Ladin) yorumlamak suretiyle terörist ilan edip bu ilanı dayanak alarak uluslararası eylemler gerçekleştirebilmektedir. Bu bağlamda ve bu eylemlerde bir örgüt ve lideri, El-Kaide - Usame Bin Ladin, bir devlet -ABD- gibi etkin aktöre dönüşebilmektedir.

Ulusal düzeyde olup da ülke hükümetini temsil etmeyen uluslararası aktörler genellikle çeşitli guruplardan, bazı sivil toplum üyelerinden oluşmaktadır. Bunlar da genellikle, ekonomik, siyasal, dinsel, etnik vb. bir temel üzerinde ortaya çıkmış olan çeşitli baskı guruplarıdır.

Bin Laden (Röportajda Laden olarak yazılmıştır): Elhamdulillah Rabbilalemin Essalatu ve Vesselamu ala Muhammedin ve ala alihi ve sahbihii ecmain. Öncelikle bu operasyonların, terörist saldırı olarak nitelendirilmesi yanlıştır. Allah'ın kedilerine başarı ihsan ettiği bu gençlerin savaşı Amerika'nın kalbine taşımayı başarmaları, Amerika'nın en önemli hatlarını yerle bir etmeleri, ekonomik, askeri sembollerini yıkmaları; tüm bunlar Allahu Subhanehu ve Teâlâ'nun lütfüyle olmuştur. Onların bu girişimleri, -bizim anlayışımız ve koruya geldiğimiz değerler çerçevesinde kendini savunmadır. Filistin'deki kardeşlerimizi, oğullarımızı korumak, kutsal değerlerimizi özgürleştirmektir. Eğer bu saldırıların terörist saldırılar olduğu, evlatlarımızı öldürenlerin öldürülmesi de terör olarak yayılmaya çalışılıyorsa tarih şahitlik etsin bizler teröristiz." Kaynak: www.timetürk.com "Usame Bin Ladin'in 11 Eylül Röportajı" Röportaj tarihi: 21 Ekim 2001, El-Cezire TV Kanalı, Muhabir Teysir Alloni.

14] Bkz. Dipnot 7, www.timetürk.com alıntısı.

Bu guruplar ülke dış politikasını kendi arzularıyla doğrultuya yönlendirmeye çalışırlar.

Amerika Birleşik Devletleri'nde, Kongre aracılığı ile ülkenin dış politikası üzerinde etkili olmaya çalışan çeşitli etnik lobiler arasında Yahudi ve Yunan lobileri başta gelmektedir. Bu lobiler, İsrail ve Yunanistan ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgili konularda, Amerika Birleşik Devletleri dış politikasını bu ülkeler lehine yönlendirmeye çalışırlar. Bu çabalarını, çoğunlukla kendileri ile aynı etnik kökeni paylaşan ve/veya seçimlerde kendilerinin oylarına dayanan Temsilciler Meclisi ve Senato üyeleri aracılığı ile sürdürürler.

Bu türden guruplara verilecek bir başka örnek, 1920'lerin başında Anadolu'da oluşturulan Heyet-i Temsiliye ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'dir. 1923 Lozan Antlaşması'na kadar dünya uluslar topluluğunun büyük bir bölümü tarafından de jure, yani hukuki anlamda tanınmamış olan TBMM Hükümeti, uluslararası politikayı çok yakından ilgilendiren birçok olayda birincil bir konuma sahip olmuş, diğer ülkelerle savaşlar yapmış, antlaşmalar imzalamıştır.

Günümüzde, merkezi yönetimlere karşı mücadele eden bazı ayrılıkçı hareketleri, bazı direniş örgütlerini de bu, ulusal fakat yönetimi temsil etmeyen uluslararası aktörler kategorisine örnek gösterebiliriz. Ancak bu türden gurupların dikkate alınma dereceleri diğer guruplara oranla düşüktür. Bu gurupların karşısında yer alan hükümetlerin etkin gücü daha baskındır. Nitekim Birleşmiş Milletler içerisinde çoğunluğu oluşturan Asya-Afrika ülkeleri benzer sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadırlar.

Bu nedenle, özellikle dışarıdan destek alan ayrılıkçı hareketlerin merkezi hükümetlere karşı sürdürdükleri mücadelelerde uluslararası boyutun nispeten fazla olduğu söylenebilir.

Kaddafi yönetimindeki Libya gibi dış odaklardan da yardım göyerek Kuzey İrlanda'da 2005'e kadar uzun yıllar Birleşik Krallık yönetimine karşı silahlı mücadele sürdüren İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu - IRA, Franco İspanyası'nda Fransa'dan belirli bir himaye göyerek Madrid yönetimine karşı silahlı mücadele veren ve belirli kesinti ve farklılıklar ile mücadelesini 2011 yılına kadar sürdüren

Bask Ulusal Bağımsızlık Hareketi, özellikle İran'dan sağladıkları destekle Lübnan'da üstlenerek bölgede İsrail'e karşı mücadele eden Hizbullah gibi örgütler bu türden bir konuma sahiptir. Bunlar gibi PKK (Partiya Karkerên Kurdistanê – Kürdistan İşçi Partisi) da birçok ülkeden siyasi, askeri, mühimmat ve ticaret desteği gören örgütlerden birisidir.¹⁵

3. Hükümetleri Temsil Etmeyen Uluslararası Nitelikli Aktörler:

Örgütlenmesinde en az iki ülkenin temsil edildiği ve bunlardan en az birisinin ülkesinin yönetiminin temsilcisi durumunda olmadığı uluslararası örgütlenmelerdir. Dört genel başlık altında toplanabilirler. Bunlar:

- a. **Uluslararası uzmanlık kuruluşları:** Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği, Uluslararası Olimpiyat Komitesi, Dünya Sendikalar Federasyonu gibi,
- b. **Çok-uluslu veya uluslararası şirketler:** Amerika Birleşik Devletleri Donanması'nda hizmet vermiş bir general olan Smedley D. Butler, görevi sırasında, 1914 yılına Meksika'daki petrol açısından ABD şirketlerinin çıkarlarını koruduğunu, Küba'da National City Bank'ın, Nikaragua'da Brown Brothers'ın, Honduras'taki ABD kökenli meyve şirketlerinin, faaliyetlerini istedikleri gibi sürdürebilmeleri için gerekli olan ortamın sağlanmasında kendilerine yardımcı olduğunu açıklamıştır.
- c. **Siyasal nitelik taşıyan hükümetlerarası kuruluşlar:** Bu kuruluşların uluslararası politika ile olan ilişkileri doğrudandır. "Dünya Siyonist Örgütü bu türden bir uluslararası kuruluştur. Önceleri Filistin toprakları üzerinde bir Yahudi devleti kurmak amacı doğrultusunda faaliyet gösteren örgüt, 1948 yılında söz konusu topraklar üzerinde İsrail

15] PKK'ya Rusya Sam füzeleri, RPG roketatarlar, 60 mm'lik havan topu ve bunlara ait mühimmatlar, uzaktan kumandalı mayınlar, gece görüş dürbünleri, kalaşnikof, tabanca, el bombası; İngiltere Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne ait kargo uçaklarıyla roketatarlar, suikast silahları; Almanya füze, siyasi eğitim; ABD hür türlü silah, suikast silahları, el bombaları; İtalya mayınların %60'ı, siyasi eğitim; Çin silah, kalaşnikof; İspanya tabanca; (silahların seri numaraları bunları satan ülkelere silinmektedir) Suriye istihbarat birimince terör eğitimi; Irak istihbarat birimince terör eğitimi; Ermenistan terör eğitimi; Hollanda, Belçika, Yunanistan, Fransa, Danimarka siyasi ve örgütsel eğitim; Sırbistan uyuşturucu ortaklığı. (Kaynak: www.m.sabah.com.tr)

il devletinin kuruluşunda oldukça önemli bir rol oynamıştır. Bir başka örnek de, Enternasyoneller, özellikle de III. Enternasyonel'dir (Komintern). 1917 Bolşevik Devrimi sonrasında, dünyanın çeşitli ülkelerinden komünist partilerin üye olabilecekleri bir örgüt olarak oluşturulan Komintern'in amacı, tüm dünyada Rusya'dakine benzer bir devrimi gerçekleştirmektir. Sovyetler Birliği'nin dış politikasını yürüten bir kuruluş haline dönüşen örgüt 1943 yılında Stalin tarafından dağıtılmıştır.

- d. **Hükümetlerdışı uluslararası kuruluşlar:** Devlet ve hükümetlerden bağımsız olarak çalışan ve pek çok ülkede etkin bir faaliyet seviyesine sahip birçok sivil toplum kuruluşu ya da başka bir tabirle hükümetlerdışı kuruluşlar günümüzde uluslararası politikanın önemli aktörleri arasında yer almaya başlamışlardır. Yaygın bir ağa, etkinliğe ve kurumsallaşma düzeyleri bakımından önemli bir tanınırlığa sahip bu tür kuruluşlardan Greenpeace, Uluslararası Af Örgütü, Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü, İnsan Hakları İzleme Örgütü ve benzeri pek çok örgütten söz edilebilir. Bunların da lobicilik, uluslararası kampanya örgütlenme, hükümetlerin ilgili alanlardaki uygulamalarına "karne verme", hükümetlere tavsiyelerde bulunma ve uluslararası düzeyde farkındalık yaratarak oy veren yurttaşları etkileyerek ülke politikalarını ilgili yönde etkileme faaliyetlerinde buldukları söylenebilir.

4. Hükümetlerin Temsil Edildiği Uluslararası Nitelikli Aktörler

Bunları başlıca iki grupta toplamak mümkündür; evrensel/küresel nitelikli örgütlenmeler ve blok/grup tipi örgütlenmeler/entegrasyon hareketleri.

- a. **Aktör Olarak Evrensel/Küresel Örgütlenmeler:** Birleşmiş Milletler
- b. **Aktör Olarak Blok Tipi Örgütlenmeler/Entegrasyon Hareketleri:** Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, Avrupa Birliği"16 Karadeniz İşbirliği Teşkilatı, İslam İşbirliği Teşkilatı vb.

16] Bu bölümde aktarılan uluslararası hukukta aktörler konusu SÖNMEZOĞLU, Faruk. *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, DER Yay, 6. Baskı, 2014, s. 18-78 (Uluslararası Politikada Temel İnceleme Birimi, Temel Aktör Sorunu başlıklı II. Bölümünden temel açıklamalar aynen alınarak ve örnekler kısaltılarak özetlenmiştir.)

Tarihçeye Giriş

İnsanlık tarihinin bilinebilen başlangıcından beri, "her ne amaçla olursa olsun kuvvete başvurulduğu bir gerçektir. Tarihsel süreç içerisinde kuvvete başvurma olgusu, özellikle örgütlenmiş toplumların ortaya çıkmasıyla ulus devletin en temel haklarından biri olarak kabul edilmiştir."¹⁷ Öyle ki kuvvet kullanımının en ilkel olduğu dönemlerden daha düzenli hale getirildiği yakın tarihe kadar kuvvet kullanmak egemen güçlerin doğal hakkı olarak kabuledilegelmiştir.

Zaman içerisinde egemen devletlerin haklarını koruma ve yeni çıkarlar elde etme amaçları kuvvet kullanımının, savaş hukuku kurallarıyla yürütülmesini ve hukuki bir temele dayandırılmasını gerektirmiştir. Savaş sırasında uyulması gereken kurallar oluşturulmuş ve bu kurallar Jus in Bello¹⁸ olarak tanımlanmıştır.

Dolayısıyla, kuvvet kullanma olgusu savaş hukukuyla daha kapsamlı bir şekilde uluslararası sistemin vazgeçilmez bir unsuru olmuştur.

Yazının başlangıcında bahsedildiği üzere, "devletler arasındaki her türlü silahlı çatışma, ilgili devletler bu çatışmaya ne isim verirse versin, kuvvet kullanma terimi kapsamında değerlendirilmektedir. Kuvvet kullanma dediği zaman, savaş gibi en geniş çaplı ve yoğun olan kuvvet kullanma yollarından, abluka, ambargo, bombardıman gibi sınırlı zararlar-karşılık yollarına, geniş çaplı da sınırlı da olabilen değişik nedenlerle karışma yollarından kuvvete başvurma yasağının hukuka uygun bir istisnasını oluşturan meşru savunma durumlarına kadar tüm yollar anlaşılmaktadır."¹⁹

Gelişen teknoloji ile kuvvet kullanımı sonucu meydana gelen yıkımların büyük olması neticesinde devletler savaşların kaybını azaltmak için bazı girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. Yıkımın büyüklüğü, ekonomik kayıpların tahminlerin ötesine geçmesi, bilinmeyen gizli ortaklıkların etkisiyle I. Dünya Savaşı gibi II. Dünya Savaşı'nın öngö-

rülemez yayılması, savaşa katılan devletlerin ekseriyetle bilenemezliği, savaşın gidişatına göre yine gizli ortaklıkların ve gizli hedeflerin neticesinde yeni güçlerin savaşa katılması ve savaşa katılan egemenlerin kullanacakları kuvvetlerin belirlenemezliği, kullanılan güçlerin orantısızlığı, kullanılan güçlere karşı elde edilen menfaatin küçüklüğü, daha başka bir ifadeyle verilen kayıplar karşısında elde edilen hakların söze gelmezliği, bireylerin savaş karşıtı olma duygularının güçlenmesi ve kararlılık haline gelmesinin de etkisiyle egemen güçler kuvvet kullanma konusunu tekrar gözden geçirmek durumunda kalmışlardır.

Tarihçedeki evrilme incelendiğinde görülen net gerçeklik, belki de halen geçerli olan tek gerçeklik, Batı toplumlarının savaşı, yakın tarihteki I. ve II. Dünya Savaşı tecrübesiyle de Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa anakarındaki devletlerin arasından uzak tutma kararlılığıdır.

Bu bağlamda, kuvvet kullanmanın kurallarını sanayileşmesini tamamlamış, ekonomik gücü yüksek, uluslararası ticaret ağı yaygın, güçlü stratejik ortaklıkları olan egemen devletlerin, dolayısıyla bu devletlerdeki güçlü lobbilerin ve uluslararası şirketlerin belirlediğini ifade edebiliriz. Uygulayıştan gözlenmektedir ki Batı toplumları temelde savaşa değil, savaşın Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ülkeleri ve stratejik ortaklarının ülkeleri arasında gerçekleşmesine karşı durmaktadırlar.²⁰ Stratejik ortaklarının başka ülkelerle arasındaki savaşa karşı duruş da kesin olmamakla birlikte, masum bir ifade ile politik şartlar ve anlaşmalara göre değişkenlik gösterebilmektedir.²¹

Burada şunu da belirtelim ki, coğrafi açıdan Avrupa kıtasında olsalar da Doğu Avrupa ülkeleri yazıda ifade edilen "Batı Toplumu" kavramı dışında iken Rusya, Japonya, Çin Halk Cumhuriyeti de "Batı Toplumu" kavramı içerisinde yer almaktadır diye düşünmüyoruz. Gerek ekonomileri, gerekse silah pazarındaki yerleri ve "kuvvet kullanma yasağı" politikaları açısından Rusya, Japonya ve Çin

17] Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları, SARAÇLI, Murat (Editör), s. 28-29.

18] Bkz. 4 No'lu dipnot.

19] Funda KESKİN, BM ve Kuvvet Kullanma, Avrasya Dosyası, BM Özel, s. 150.

20] Birleşmiş Milletler'in 5 daimi üyesi: ABD, Rusya, Fransa, İngiltere ve Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Dünya'da silah satış oranı en yüksek olan ülkeler sıralaması: ABD, Rusya, Fransa, İngiltere, Almanya ve Çin Halk Cumhuriyeti'dir.

21] Bu açıdan Batılı Devletler diplomatik bir dinamizmle ekonomik getirileri dans ettirmektedir diyebiliriz.

Halk Cumhuriyeti Batı Avrupa ülkeleri ve ABD ile bezer politikalar izlediklerinden yazıda zihniyet olarak belirtilen “Batı Toplumu” içerisinde yer almaktadırlar.

Nitekim tarihlerinde de Çar Rusya’nın Japonya ile savaşa girmesi, girdiği savaştan yenik çıkması, akabinde girdiği I. Dünya savaşı ve 1917 Ekim Devrimi gerçekleşmesi, devamında da Türk Topluluklarını bastırarak kendisine bağlaması, SSCB dağılana kadar da yönetiminde tutması; Japonya’nın Çin Cumhuriyeti’nin Mançurya bölgesine çıkarma yapıp burayı ele geçirmesi, Avrupa Kıtasında gerçekleşen II. Dünya Savaşına girmesi, Pasifik-Asya ülkelerine uyguladıkları emperyalizm bu ülkelerin Batı Avrupa ve ABD ile benzer politika izlemelerinin örnekleridir. Şunu da belirtelim ki II. Dünya Savaşına Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği, ABD; Çin Cumhuriyeti ve Fransa müttefik devletler olarak; Almanya, İtalya ve Japonya mihver devletler olarak katılmışlardır, II. Dünya Savaşındaki büyük yıkımı ABD hariç bu ülkeler yaşamıştır.

Bu nedenledir ki kuvvet kullanma yasağının tarihsel gelişiminden bahsetmek demek aynı zihniyeti taşıdıkları için “Batı Toplumu” olarak nitelendirilen bu ülkelerin kuvvet kullanma yasağını belirleme sürecini özetlemek demekle eş olabilmektedir. Zira Dünya toplumlarının kalanının bu süreçteki rolü bu ekonomik ve silah gücü yüksek Batılı egemen devletlere karşı kuvvet kullanma yasağının etkin uygulamasını samimiyetle isteyen olmaktan ibaret olmaktadır.

Kuvvet kullanma yasağı tarihçesi olarak belirlenen en etkin adımların, bu bağlamda okunmasında fayda görmekteyiz.

Tarihçe

Kuvvet kullanma yasağı kuralına varışın ilk adımının, 1907 La Haye Konferansı’nda kabul edilen Drago-Porter Doktrini olduğu düşünülebilir.

“Dönemin Arjantin Dışişleri Bakanı Luis Mario Drago, Brianya, İtalya ve Almanya’nın kendi vatandaşlarının alacaklarını zorla tahsil etmek için borçlu devlet konumundaki Venezüella’ya karşı kuvvet kullanmaya kalkışmasının bir uluslararası hukuk ihlali olduğunu ileri sürerek ABD Dışişleri Bakanlığına baş-

vurması”yla²² süreç başlamıştır.

O dönemde Monroe doktrini geçerlidir. Bu doktrin, bir devletin, kendi vatandaşlarının başka devletlerden alacaklarını tahsil etmek için kuvvet kullanmaması gerektiğini ifade ediyordu.

ABD temsilcisi Porter, Arjantin’in notasında yaptığı bir takım değişikliklerle bunu 1907 La Haye Konferansı’na sunmuş ve teklif kabul edilmiştir. “Bu kabulle, akit devletler kendi vatandaşlarının borçlarını tahsil etmek için kuvvet kullanmayacak ancak “borçlu devlet bir tahkim teklifini reddeder veya ihmal ederse” kuvvet kullanma yolu açılacaktır.”²³

Birinci Dünya Savaşı’nın vahşetinden sonra “savaşın galip devletleri var olan durumu korumak adına Milletler Cemiyeti’ni kurmuşlar ve kurdukları bağit ile savaşı yasaklamakla birlikte savaşa başvurma yetkisini de kısıtlamışlardır.”²⁴

“Diğer bir ifadeyle Milletler Cemiyeti Misakı devletlerin savaşa başvurma haklarını tam olarak ellerinden almamıştır. Bu konuda Misak’ın getirdiği düzenleme, devletlerin arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için önce barışçı yöntemlere başvurmalarını zorunlu hale getirmesi, ancak bu yöntemlerin başarısızlığa uğraması halinde devletlerin savaşa başvurma hakkının kabul edilmesiydi.”²⁵ Burada dikkat edilecek bir diğer husus da, savaş dışındaki kuvvet kullanma yollarının Milletler Cemiyet’i Misakında ele alınmamış olmasıdır.

Milletler Cemiyeti Misakı’nın 10. maddesine göre, Cemiyet Üyeleri, bütün Cemiyet üyelerinin ülke bütünlüklerine ve şimdiki siyasal bağımsızlıklarına saygı göstermeyi ve bunları dışarıdan gelecek herhangi bir saldırıya karşı korumayı yükümlenirler. Saldırı, saldırı tehdidi ya da tehlikesi durumunda, Konsey, bu yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlayacak yolları belirtir.

Bundan başka, 10. madde ile kuvvet kulla-

22] Özgür AKIŞIKOĞLU, Nikaragua Davası Işığında Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa, s. 1, <https://myuniversities.wordpress.com/2012/07/01/nikaragua-davasi-isiginda-uluslararasi-hukukta-mesru-mudafaa/>

23] AKIŞIKOĞLU, a.g.e., s. 1

24] AKIŞIKOĞLU, a.g.e., s. 1

25] KESKİN, BM ve Kuvvet Kullanma, Avrasya Dosyası, BM Özel. s. 151

nımına ilişkin diğer bir meseleye dikkat çekilmiş, savaş meşru dahi olsa ülke bütünlüğünü tehdit edecek bir seviyeye ulaştırılmayacağı, ülke bütünlüğünü "bütün Cemiyet üyelerinin ülke bütünlüklerine ve şimdiki siyasal bağımsızlıklarına saygı göstermeyi ve bunları dışarıdan gelecek herhangi bir saldırıya karşı korumayı yükümlenirler" diyerek koruma altına almıştır. Misaktan öncesi ülkelerin bölgesel paylaşımları muhafaza altına alınmış olup, her ne sebeple olursa olsun ülkeler savaşa girerse, bu savaşın neticesinde ülkelerin bütünlüğü tehdit edilemez, ülkelerin toprak bütünlükleri ihlal edilemez. Bu kural yeni toprak, yeni ülke sevdasıyla artık savaş yapılamayacağına açıkça kabulüdür.

Milletler Cemiyet Misakı ile akid devletler, birbirlerinin toprak bütünlüklerini ve siyasi bağımsızlıklarını zımnen kabul etmiş, açıkça da korumayı üstlenmişlerdir. Bu Misakla, I. Dünya savaşını birbirleriyle yapan Avrupa ülkeleri birbirleriyle savaşmama taahhüdünde bulunmakla birlikte dış saldırılara karşı da güçbirliği taahhüdünde bulunmuşlardır. Birinci Dünya Savaşında karşı karşıya gelseler de artık bir daha birbirlerine karşı savaşmamayı taahhüt etmek Avrupa savaş tarihi açısından bir devrim niteliğindedir.

Savaş konusunda temel madde olan 11. maddeye göre, Cemiyet Üyelerinden birine doğrudan doğruya dokunsun ya da dokunmasın, her savaşın ya da savaş tehdidinin bütün Cemiyet'i ilgilendirdiği ve Cemiyet'in ulusların barışını etkin bir biçimde korumaya özgü önlemleri almakla yükümlü olduğu kesin olarak açıklanır. Böyle bir durumda, Cemiyet'in herhangi bir Üyesinin istemesi üzerine, Genel Sekreter, Konseyi hemen toplantıya çağırır.

Bundan başka, Cemiyet'in herhangi bir Üyesinin, uluslararası ilişkileri etkileyecek nitelikte olan ve sonuç olarak uluslararasıdaki barışı ve barışın dayandığı iyi geçinmeyi bozacak bir durum üzerine Genel Kurulun ya da Konseyin dikkatini dostça çekmek hakkı olduğu da açıklanır.

İlk defa, Milletler Cemiyeti üyelerini hemen etkilesin veya etkilemesin, her türlü savaş ya da savaşa başvurma tehdidinin ilk elden muhatabı Cemiyetin bizzat kendisinin olacağı akid devletler tarafından kabul

edilmiştir. Bu kabulde Milletler Cemiyeti uluslararası hukukta akid devletlerden ayrı bir konum edinmiştir. Bu savaş ve/veya savaş tehdidi karşısında ulusların barışını korumak için doğru ve etkili önlemleri alma yükümlülüğü de Milletler Cemiyeti'ne ait olacaktır. Akid devletlerin Konseyi toplantıya çağırma ve Konseyin dikkatini dostça çekme hakkı olduğu hatırlanmalıdır.

Cemiyet üyeleri arasında çıkabilecek anlaşmazlıklarda Milletler Cemiyeti Misakında çözüm için somut öneriler de getirilmiştir. Antlaşmanın 12. maddesine göre Cemiyetin bütün üyeleri, aralarında ilişkilerin kesilmesine varabilecek nitelikte bir anlaşmazlık çıkarsa, bu anlaşmazlığı ya hakemliğe ya da Konseyin incelemesine sunmayı kabul etmektedirler. Cemiyet üyeleri, hakemlerin kararından ya da Konseyin raporundan sonra üç aylık bir süre geçinceye kadar, hiçbir durumda savaşa başvurmamağı da kabul ederler.

Bu madde ile akid devletler aralarındaki bütün anlaşmazlıkları değil, antlaşmaya taraf devletler olarak aralarındaki ilişkilerin kesilmesine varabilecek nitelikteki anlaşmazlıkların çıkması halinde bu anlaşmazlığı hakemliğe ya da Konseyin incelemesine sunmayı kabul etmektedirler. Devletlerarası ilişkilerde sorunları karşılıklı çözüme götürmeye alışmış, çözüm bulunamadığında da bunu kuvvet kullanarak kendince çözümlenmiş olan devletler için hakeme ya da Konseye gitmeyi kabul etmek çok önemli bir adımdır. Üstelik devletler uyumsuzluk konusunda alınacak rapordan sonra üç aylık bir süre savaşa başvurmamayı da kabul etmişlerdir.

Milletler Cemiyeti Misakı ile akid devletler sonuçsuzluk hali ortaya çıktıktan sonra gerekli gördükleri önlemleri almadan önce 3 ay beklemeyi kabul etmişlerdir. Bu bekleme de ülkeler için bir nevi düşünme, sorunun dünya barışını ihlal etmeye değil değmeyeceğini muhasebe etme imkânı gibi düşünülebilir.

Ancak belirtilmelidir ki gerçekleştirilen görüşmelerde barışçıl bir çözüme ulaştırılmayan anlaşmazlıklarda sorunun tarafı olan devletlerin gerekli gördükleri önlemleri almakta özgür olmaları, aynı zamanda bu devletlerin bu sürecin sonunda sorunun tarafı olan devletlerce kabul gören barışçıl bir çözüme ulaşamamaları halinde ve gerekli gördük-

lerinde savaş açabilecekleri anlamına gelmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere Milletler Cemiyeti Antlaşması kuvvet kullanmayı yasaklamamaktadır. Sadece kuvvet kullanma öncesinde tarafları müzakereye ikna etmekte, müzakere ile çözüm bulunma ihtimalini değerlendirmelerini istemektedir. Bu antlaşmaya imza atan devletler de ilişkilerin tamamen kesileceğini öngördükleri zaman durumun daha kötüye gitmesini engellemek için müzakere sürecini başlatmayı kabul ve taahhüt etmektedirler. Ancak savaş mahfuz hak olarak devletlerin uhdesinde barındırılmaktadır.

Ancak Misak açık olan savaş ihtimalini uygulanamaz hale getirebilmek için açıkça yaptırım düzenlemesine gitmiştir. Misakın 16. maddesinde: Cemiyet üyelerinden biri, 12., 13. ya da 15. maddelerdeki yükümlülüklerine aykırı olarak savaşa başvurursa, Cemiyet'in bütün öteki üyelerine karşı, bu davranışıyla ipso facto (sadece bu nedenle) bir savaş eyleminde bulunmuş sayılır. Bu üyeler onunla, ticaret ya da maliye ilişkilerini hemen kesmeği, kendi uyruklarıyla Misak'a aykırı davranan Devletin uyrukları arasında her türlü ilişkileri yasaklamağı ve Misak'a aykırı davranan bu Devletin uyrukları ile Cemiyet üyesi olsun ya da olmasın, başka herhangi bir Devletin uyrukları arasında ticaret, maliye ilişkileriyle kişisel ilişkileri kesmeği yükümlenirler, düzenlemesini getirmiştir.

Cemiyetin bütün üyeleri aralarındaki bütün ilişkilerin kesilmesi neticesini doğuracak bir anlaşmazlıkta hakeme ya da Konseyin incelemesine sunacaklardır (Madde 12), Cemiyet üyeleri, aralarında, hakemlikle çözüme elverişli saydıkları bir anlaşmazlık çıkarsa ve bu anlaşmazlık diplomasi yoluyla istekleri karşılar bir biçimde çözülemezse, bu sorunun tümüyle hakemliğe sunulacağını kabul ederler ve Cemiyet üyeleri, verilen kararları iyi niyetle yerine getirmeyi, bu kararlara uyacak hiçbir Cemiyet üyesine karşı savaşa başvurmamayı yükümlenirler. Kararın yerine getirilmemesi durumunda, Konsey bunu sağlayacak önlemleri önerir (Madde 13/1, 4), Cemiyet Üyeleri, aralarında ilişkilerin kesilmesini doğurabilecek nitelikte bir anlaşmazlık çıkarsa ve bu anlaşmazlık 13. maddede öngörülen hakemliğe sunulmazsa, anlaşmazlığı Konseye götürmeyi kabul ederler. Bu bakım-

dan, üyelerden birinin, tam bir soruşturma ve inceleme için her türlü önlemleri alacak olan Genel Sekretere bu anlaşmazlığı bildirmesi yeterlidir (Madde 15).

Hâsılı akid devletler madde 12, 13 ve 15'te düzenlenen hakem, Konsey İncelemesi ve kurulması planlanan Adalet Divanı yargılaması süreçlerini gerçekleştirmeden direkt savaşa başvurursa Cemiyetin bütün üyelerine savaş ilan etmiş sayılacaktır (madde 16/1). Bu durumda da savaş ilan etmeyi düşünen devletin Cemiyetin bütün üyelerine karşı savaş açmayı göze alması gerekecektir. Milletler Cemiyeti Misakı egemen devletlerin hukuken uhdelelerinde tuttıkları savaş hakkını uygulanamaz hale getirecek şekilde dengelemeye çalışmıştır. Ancak bu denge mekanizmaları mevcut olsa da, devletler bütün üyelere savaş ilan etmiş duruma düşmekle uyarılmış olsalar da Misak metninde kuvvet kullanmak açık bir düzenlemeyle yasaklanmamıştır.

Misakın 16/3-ikinci cümlesi: Bunun gibi, Üye Devletler, Misak'a aykırı davranan Devletçe içlerinden birine yöneltilen herhangi bir özel önleme karşı direnmek için de, birbirlerine karşılıklı yardımda bulunacaklardır. Üye Devletler, Cemiyet'in yükümlülüklerine saygı gösterilmesini sağlamak için ortak eyleme katılan her Cemiyet üyesinin kuvvetlerinin kendi ülkesinden geçmesini kolaylaştırmak üzere gerekli önlemleri alacaklardır, düzenlemesini getirmiştir. Bu düzenlemede üye devletlerin meşru müdafaa hakları ve bu haklarını kullanan üye devlete Cemiyet'in yükümlülüklerine saygı gösterilmesini temin için diğer üyelere getirilen yükümlülükler düzenlenmiştir. Cemiyet üyesi olan devletlerin egemen güçlerini kendi meşruiyetinin kabulü için kullanmalarını düzenlemiş ve üye devletler de bu Misakı imzalamakla bu meşruiyeti kabul etmişlerdir. Milletler Cemiyetine devletlerin üzerinde olmayan ama devletlerden ayrı bir statü tanınmış, yetkiler verilmiş ve bu yetkilerin kullanımını temin için de kendilerini sınırlandırmışlardır.

Misakta kuvvet kullanma açıkça yasaklanmadığı için meşru müdafaa halinin de ayrıntılı düzenlemesine ihtiyaç duyulmamıştır. Bu nedenle meşru müdafaa olarak anlaşılacak ifadeler ile Cemiyetin yükümlülüklerinin tanınması birlikte düzenlenmiştir.

Görüldüğü üzere Milletler Cemiyeti Misakı kuvvet kullanmayı tamamen yasaklamamış, kuvvet kullanma aşamasına geçişi geciktirecek ve/veya engelleyecek hakem, Konsey, Divan başvuruları düzenlemiştir. Bu geçişler netice vermediğinde de saldırı savaşları yasaklanmamış, savunma savaşları da desteklenmiştir diyebiliriz.²⁶

Kuvvet kullanma hakkının yasaklanmasında Lokarno Antlaşması'ndan da söz etmek gerekir.

I. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa devletleri sınırların güvenceye alınmasını sağlamak için 1925'te Londra'da bir antlaşma imzalamışlardır. Bu antlaşmanın müzakere süreci İsviçre'nin Locarno kentinde yapıldığından antlaşma Lokarno Antlaşması olarak adlandırılmıştır. "İngiltere, Belçika, Almanya, Fransa, İtalya, Polonya ve Çekoslovakya arasında imzalanan antlaşmayla, sınırlar üzerinde belirecek sorunlar halinde kuvvete başvurulmaması ve Milletler Cemiyeti'ne götürülmesi üzerinde mutabakata varılmıştır."²⁷

28 Haziran 1919 tarihinde imzalanan Versay Barış Antlaşması ile Milletler Cemiyeti Sözleşmesi kabul edilmiştir ancak Almanya Milletler Cemiyeti'nde yer almamıştır. Locarno Antlaşması öncesinde Fransa ile arasındaki ilişkileri yumuşatan Almanya Locarno Antlaşması'na imza atabilmiş ve dışlandığı uluslararası sisteme kabul edilmiştir. Bu kabulün akabinde Almanya Milletler Cemiyeti'ne de üye olarak alınmıştır.

26] "1926 yılında Fransız gemisi Lotus, İstanbul'a doğru Ege Denizi'nde seyir halindeyken, Bozkurt adlı bir Türk gemisine çarpar. Bu kaza neticesinde, Bozkurt gemisindeki 8 Türk mürettebatı boğularak vefat eder. Lotus gemisi, 10 Türk mürettebatı kurtararak İstanbul'a gelir. Olayın duyulmasının ardından adli soruşturma başlatan yetkililer, Lotus gemisinin kaptanını tutuklar. Fransa bu tutuklamaya itiraz eder ve yargılama hakkının Türk makamlarına değil, Fransız makamlarına ait olduğunu iddia eder. Olayın çözülmemesi sonucunda iki taraf da Lahey Adalet Divanı'na gider ve davayı uluslararası boyuta taşırlar. İki tarafın da iddialarını dinleyen divan oylamaya geçer ve divan başkanının nitelikli oyu sayesinde Türkiye davayı kazanır." Şeklinde özetlenebilecek Bozkurt-Lotus olayı tipik çatma, deniz ticaret hukuku doktrininde iki ya da daha fazla geminin birbiriyile çarpışmasına verilen ad olup hukuk tarihimize meşhur olsa da "kuvvet kullanma" kavramı içerisinde değerlendirilemeyecek bir konudur." (Tarihsel kısım özetlenmiş olup, ayrıntı için bkz. www.millirade.com)

27] https://tr.m.wikipedia.org/Locarno_Antlaşması

Milletler Cemiyeti antlaşması ile ülkesel bütünlüğün altı çizilse de Avrupa Devletleri ülkesel bütünlüklerini koruyacaklarını ve karşılıklı tanıyacaklarını özel olarak tekrar güvence altına almak istemişlerdir. Özellikle bu taahhüdü Almanya'dan almak Avrupa devletlerini kısa bir süre için teyakkuzdan kurtarmıştır. Ancak 1936'da Almanya'nın Ren bölgesini -orası askersizleştirilmiş bir bölgedir- işgal etmesi ile barış ortamı bozulmuştur. Almanya korkulanı yapmış ve ülkesel bütünlüğü tanımamıştır.

Birleşmiş Milletler öncesi kuvvet kullanma hakkının yer aldığı uluslararası metinlerden biri de Paris Paketi ya da diğer adıyla Briand-Kellogg Paketi'dir. "ABD Dışişleri Bakanı Kellogg ve Fransız meslektaşı Brian'ın girişimleriyle 1928'te Paris'te imzalanmıştır."²⁸

Milletler Cemiyeti Misakı 28 Haziran 1919 tarihinde imzalanan Versay Barış Antlaşması ile kabul edilmiş ve II. Dünya Savaşı'nın ardından 18 Nisan 1946 tarihinde Cenevre'de toplanan konferans XXI. Genel Kurul Toplantısı ile cemiyetin dağılmasına karar vermiştir.²⁹ Bu karar ile Milletler Cemiyeti Misakı yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak Briand-Kellogg Paketi yürürlükte olan bir belgedir.

Harbin Önünü Almağa Mahsus Cenubi Amerika Muahedesine Cümhuriyet Hükümetince Vuku Bulan İltihakın Tasdikına Dair Kanun³⁰ ile uygun bulunan Briand-Kellogg Paketi (Paris Paketi)'nin 1. maddesine göre, Yüksek Akid Taraflar, müteakabil münasebetlerinde, tecavüzî harbi takbih ettiklerini ve ne mahiyette olursa olsun aralarında zuhur edebilecek olan niza ve ihtilâfları hukuku düvelin vaz ve kabul ettiği muslihane vasıtalarından başka suretle halletmeyeceklerini alenen beyan ederler.

Buna göre devletler karşılıklı ilişkilerinde, saldırı savaşlarını reddettiklerini, ne sebeple olursa olsun aralarında meydana gelebilecek

28] AKIŞIKOĞLU, age, s.3 "Briand-Kellogg Paketi, fikir olarak ilk ileri sürülmesinden gerçekleştirilmesine kadar büyük ilgi ve taraftar toplamaştır. Pakt 1928'de ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Polonya, Belçika ve Çekoslovakya arasında imzalandı. Daha sonra, Türkiye de dâhil olmak üzere, hemen hemen tüm bağımsız devletler Pakt'a taraf oldular." (Kaynak: KESKİNOĞLU, age, s. 152)

29] https://tr.m.wikipedia.org/Milletler_Cemiyeti

30] 30.11.1936 tarih ve 3472 sayılı Resmi Gazete s. No 7394

olan çekişme ve anlaşmazlıkları uluslararası hukukun belirlediği ve kabul ettiği barışçıl vasıtalardan başka suretle halletmeyeceklerini alenen beyan etmektedirler.

Devletler Briand-Kellogg Paktı ile saldırı savaşlarını reddettiklerini açıkça beyan etmişlerdir. Üstelik devletler, aralarında olabilecek çekişme ve anlaşmazlıkları uluslararası hukukun belirlediği ve kabul ettiği barışçıl yollarla çözümlenecekleri sözünü de vermişlerdir.

Paktın 2. maddesine göre, "Yüksek Âkid Taraflar, araziye müteallik meseleleri, kendi aralarında, cebir ve şiddet istimalile halletmeyeceklerini ve muslihane tariklerle olmadıkça araziye müteallik hiçbir sureti tesviyeyi, ne de müsellâh kuvvet istimali ile yapılan işgali veya arazi iktisabını makbul ve muteber adedtmeyeceklerini" beyan ederler.

Buna göre devletler, araziye ilişkin meseleleri kendi aralarında cebir ve şiddet yoluyla halletmeyeceklerini ve barışçıl yollarla olmadıkça araziye ilişkin hiçbir verme şeklini, silahlı kuvvet yoluyla yapılan işgali veya arazi iktisabını makbul ve geçerli adedtmeyeceklerini beyan etmektedirler.

Bu maddede de toprak güvencesi getirilmiştir. Toprağa ilişkin meseleleri artık hiçbir devlet cebir ve şiddet uygulayarak çözümlenemeyecek, bir başka devletin ülkesinden arazi iktisap edemeyecektir. Ne şekilde olursa olsun bir devletin başka bir devletin ülkesinden arazi iktisabı geçersiz kabul edilmiştir. Arazi iktisabının bir istisnası düzenlenmiş, o da barışçıl yollarla olan verme şeklidir. Avrupa devletleri sınır güvencesini artık her sözleşmenin ilk maddesi olarak belirlemektedir. Çünkü paktın imzalandığı sırada Avrupa devletleri için Almanya işgali halen bir korku unsuru olup Almanya'nın ülkelerini işgal etmelerini engellemek için her fırsatta diğer devletler olarak siyasi ve irade birliği kurmaya, dayanışma tesis etmeye çalışmaktadırlar. Savaşın artık bir çözüm olmadığı bilincini pekiştirmek istemektedirler. Pakt biraz da bunun neticesidir.

"Briand-Kellogg Paktı savaşa başvurmayı açıkça hukuka aykırı ilan etmektedir. Bunun çekincelerle ortaya çıkan tek istisnası, meşru savunma durumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, Milletler Cemiyeti'ne üye olan devletlerin isteğiyle, Milletler Cemiyeti organları kararıyla saldırgan devlete karşı

ortak Milletler Cemiyeti hareketi de istisna olarak kabul edilmiştir. Bu Pakt'la ilk kez savaşın genel olarak ve kesin bir şekilde yasaklanması söz konusu olmuş ve bir uluslararası örgütün kararıyla savaşa başvurulması bu yasağın istisnası olarak kabul edilmiştir."³¹

Bu pakt tüm bağımsız devletler tarafından imza altına alınmış olması ve kuvvet kullanmayı ilk defa açıkça yasaklaması, toprak bütünlüğünü savunması gibi nedenlerle önemli bir belgedir diyebiliriz. Ancak akabinde II. Dünya Savaşının yaşanması, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nun imzalanması ve Birleşmiş Milletlerin kurumsal yapılanması karşısında geri planda kalmış bir belgedir.

Maalesef bu yazıda da belirgin uygulama ve kurumsallaşma Birleşmiş Milletler Antlaşması uygulaması ile olduğu için kuvvet kullanma yasağını izah ederken biz de Birleşmiş Milletler Antlaşması metnini esas aldık.

Birleşmiş Milletler Antlaşması

Birleşmiş Milletler Antlaşması, 26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco'da imzalanmış ve 110. maddeye uygun olarak 24 Ekim 1945'te yürürlüğü girmiştir.

Türkiye Antlaşmayı Milletlerarası Adalet Divanı Statüsü ile birlikte 15 Ağustos 1945'te onaylamıştır.

Yazının bu kısmında kuvvet kullanma yasağının kapsamı Birleşmiş Milletler Antlaşması metni ışığında incelenecektir.

Uygulanan Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanmanın Yasaklanması

"Devletler arasındaki her türlü silahlı çatışma, ilgili devletler bu çatışmaya ne isim verirse versin, kuvvet kullanma terimi kapsamında değerlendirilmektedir. Kuvvet kullanma dendiği zaman, savaş gibi en geniş çaplı ve yoğun olan kuvvet kullanma yollarından, abluka, ambargo, bombardıman gibi sınırlı zararlar-karşılık yollarına, geniş çaplı da sınırlı da olabilen değişik nedenlerle karışma yollarından kuvvete başvurma yasağının hukuka uygun bir istisnasını oluşturan meşru savunma durumlarına kadar tüm yollar anlaşılmalıdır"³² demiştik.

31] KESKİN, a.g.e., s.152

32] KESKİN, a.g.e., s. 150

Birleşmiş Milletler'in zorlama yolları ile meşru müdafaa dışındaki bütün kuvvet kullanma yolları Birleşmiş Milletler Antlaşması ile yasaklanmıştır.

Birleşmiş Milletler Antlaşması ile kuvvet kullanma yasağında geline son noktada, Milletler Cemiyeti Misakı ve Briand-Kellogg Paketi ile getirilen yasaklamalardan daha kapsamlı ve genel bir yasaklamanın düzenlenmiş olduğunu görüyoruz. Bu antlaşmayı kuvvet kullanma yasağı yönünden diğerlerinden ayıran en belirgin özellik, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın yalnızca kuvvet kullanmayı değil, kuvvet kullanma tehdidini de yasaklamış olmasıdır.

Ancak Milletler Cemiyeti Misakı ve Briand-Kellogg Paketi'nde olduğu gibi Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda da kullanılan kavramların tanımı yapılmamıştır. Bundandır ki hangi kuvvet kullanma eylemlerinin yasak olduğu konusunda tanımlama sorunları ortaya çıkmıştır.

Öncelikle, 2/4 ile silahlı kuvvet kullanma yasaklanmıştır. Bu yasak somutlaması en kolay olanı olduğu için anlaşılması zor değildir.

2/4: Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletlerin Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidini ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar.

Yasaklanan silahlı kuvvet kullanımını, siyasi veya ekonomik baskı yapılması bu madde kapsamı dışındadır.

24 Ekim 1970 tarihli 1883. Kurul Toplantısında, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 'Birleşmiş Milletler Antlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkelere Konusunda Bildirge'yi kabul etmiştir. Bu bildirgede Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın nasıl anlaşılacağı, yorumlanacağına dair temel uluslararası hukuk ilkeleri açıklanmıştır. Bu açıklamalarda Birleşmiş Milletler kararları ile uygulanan siyasi veya ekonomik sınırlandırmaların kuvvet kullanma kavramı dışında olduğu açıkça kabul edilmiştir.

Kuvvet kullanma tehdidi ise, bir devletin istekleri yerine getirilmezse kuvvete başvuracağını açıklamasıdır.

Hangi eylemlerin kuvvet kullanma tehdidi oluşunu Güvenlik Konseyi saptar.

"Saldırının tanımını yapan 1974 tarihli 3314 sayılı Saldırının Tanımına İlişkin Genel Kurul Kararı'nda kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidi terimleri konusunda bir açıklama yapılmamıştır. 1974 tarihli 3314 sayılı Saldırının Tanımına İlişkin Genel Kurul Kararı'nda silahlı saldırıya açıklık getirilmeye çalışılmıştır."³³

Saldırının (Tecavüzün) Tanımı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3814 (XXIX) sayılı ve 1974 Tarihli Kararı'nın 2. Maddesinde "Bir Devletin Birleşmiş Milletler Antlaşmasına aykırı şekilde ilk defa silahlı kuvvet kullanması, bir saldırı fiilinin prima facie (ilk bakışta) kanıtını teşkil eder; ancak Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler Antlaşmasına uygun şekilde, bir saldırı fiilinin işlenmiş olduğu konusundaki bir tespitin, söz konusu fiillerin veya sonuçlarının yeterli ağırlıkta olmaması da dâhil olmak üzere; diğer ilgili şartların ışığında haklı olamayacağı sonucuna varabilir."³⁴

Saldırının (Tecavüzün) Tanımı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3814 (XXIX) sayılı ve 1974 Tarihli Kararı'nın 3. Maddesinde "Savaş ilan edilmiş olsun olmasın, aşağıdaki fiillerin herhangi birisi 2'nci madde hükümlerine tabi ve ona uygun şekilde bir saldırı fiili niteliği taşır:

- a. Bir Devletin silahlı kuvvetlerinin diğer bir devleti istila etmesi veya ona hücum etmesi veya ne kadar geçici olursa olsun, böyle bir istiladan veya hücumdan ileri gelen herhangi bir askeri işgal veya kuvvet yoluyla başka bir Devletin ülkesinin veya bir bölümünün ilhaki,
- b. Bir Devletin silahlı kuvvetlerinin, başka bir Devletin ülkesini bombardıman etmesi veya bir Devletin diğer bir Devletin ülkesine karşı herhangi bir şekilde silah kullanması,
- c. Bir Devletin liman veya kıyılarının diğer bir Devletin silahlı kuvvetleri tarafından abluka altına alınması,
- d. Bir Devletin silahlı kuvvetleriyle başka bir Devletin kara, deniz veya hava kuvvetlerine veya deniz veya hava filolarına saldırması,

33] KESKİN, a.g.e., s. 154

34] www.unicankara.org.tr Saldırının (Tecavüzün) Tanımı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3814 (XXIX) sayılı ve 1974 Tarihli Kararı

- e. Bir Devletin başka bir Devlette sonuncusuyla yapılan bir anlaşmaya göre bulunan silahlı kuvvetlerinin o anlaşmada öngörülen hükümlere aykırı şekilde kullanılması veya bu silahlı kuvvetlerinin varlığının bu ülkede anlaşmanın sona ermesinden sonra da sürdürülmesi,
- f. Ülkesini başka bir Devletin emrine veren bir Devletin, ülkesinin o Devlet tarafından üçüncü bir Devlete karşı saldırı amacıyla kullanılmasına izin vermesi,
- g. Bir Devlet tarafından veya bir Devlet adına diğer bir Devlete karşı yukarıda listesi verilen fiillere varan veya o ölçekte olan silahlı kuvvet fiillerini icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri nizami askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesi veya bu gibi fiille-re önemli ölçüde karışılması.³⁵

"Bir eylemin ya da açıklamanın kuvvet kullanma tehdidi oluşturması için, her an gerçekleşebilecek bir eylem olasılığı var olmalıdır. Gelecekte, belirsiz bir zamanda gerçekleştirileceği söylen eylemler kuvvet kullanma tehdidi olmaz. Tehdit, sözle ya da eylem yoluyla gerçekleştirilebilir. 1990'da Irak, henüz Kuveyt'le görüşmeler devam ederken sınıra yüz bin asker yığarak bunu yapmıştır. Uyarı ile tehdidi ayıran unsur, tehdidin her an eylem olasılığı taşımasıdır.

Ancak kuvvet kullanma tehdidini çoğunlukla kuvvet kullanmanın kendisi izlediğinden uygulamada dikkatler kaçınılmaz olarak daha ciddi bir ihlal olan sonraki eylem üzerinde yoğunlaşmaktadır.³⁶

Bir belirsiz durum da artık devletlerin bir başka devlete karşı kuvvet kullanırken asker göndermek yerine dolaylı saldırı yöntemlerini kullanıyor olmalarıdır.

"1974 Saldırının Tanımı Kararı'nın 3. maddesinde dolaylı bazı eylemlerin saldırı kapsamında değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Kararın f paragrafında, 'Ülkesini başka bir Devletin emrine veren bir Devletin, ülkesinin o Devlet tarafından üçüncü bir Devlete karşı saldırı amacıyla kullanılmasına izin vermesi'; g paragrafında 'Bir Devlet tarafından veya bir Devlet adına diğer bir Devlete karşı yukarıda listesi verilen fiillere varan veya o ölçekte olan silahlı kuvvet fiillerini icra

eden silahlı çetelerin, grupların, gayri nizami askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesi veya bu gibi fiillere önemli ölçüde karışılması"³⁷ durumları da dolaylı saldırı kapsamında görülmüştür.

"1986 Nikaragua Davası'nda, Nikaragua'nın ileri sürdüğü bazı eylemlerin ABD ordusuna mensup kişilerce gerçekleştirildiğine kuşku yoktur. Nitekim Uluslararası Adalat Divanı, kararın d paragrafında Nikaragua ülkesinde bazı liman, askeri üs ve devriye gemilerine karşı gerçekleştirilen eylemleri sayarak, bunların başka bir devlete karşı kuvvet kullanılması niteliğinde olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla doğrudan silahlı kuvvet kullanmasının yanı sıra dolaylı yollarla kuvvet kullanılması da 2/4 tarafından yasaklanmış yollar arasındadır. İç çatışmalar kuvvet kullanma kavramı kapsamında değerlendirilemez. Çünkü 2/4, devletlerin yalnızca uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanımlarını veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmalarını yasaklamaktadır."³⁸

Bu madde çok kritiktir. Bu madde ile Batılı devletlerin gerek kendi iç uygulamalarını gerekse diğer ülkelerdeki ekonomik çıkarlarını korumak adına giriştikleri tanımlanmasını gizlemek amacıyla dolaylı olarak gerçekleştirdikleri silahlı saldırı ve tehditleri antlaşma dışına çıkarmalarını sağlamıştır. Aynı zamanda Dünya'nın çeşitli bölgelerinde gerçekleşen savaşa yakın yoğun silahlı çatışmalar ve katliam düzeyindeki ölümler karşısında Birleşmiş Milletlerin diplomatik tavsiyeler yapıp dünya barışını tavsiye etmesini sağlayan maddedir.

Dünya vicdanını çok yaralayan bu çatışmalar karşısında Birleşmiş Milletlerin diplomatik tavrı bu madde ile Antlaşmanın lafzına uygun olup, tabiri caiz ise, "benim görev tanımlamamda bulunmamaktadır" duruşunu sergileyebilmesini sağlamaktadır.

Bu duruş belki Antlaşmanın ruhuna aykırıdır denebilir. Ancak burada unutulmaması gereken bir şey vardır ki o da, Birleşmiş Milletlerin egemen devletlerin iradesi ile varlık bulan, uluslararası hukukta kendine mahsus bir yer tanınan örgütlenmeden ibaret olmasıdır. Hukuken hareket sınırlarını Birleşmiş Milletler Antlaşması belirlemektedir. Antlaşmanın

35] www.unicankara.org.tr 3814 sayılı kararı

36] KESKİNOĞLU, a.g.e., s. 154

37] www.unicankara.org.tr 3814 sayılı Kararı

38] KESKİNOĞLU, a.g.e., s. 155

belirlediği sınırların dışında hareket etmesi mümkün değildir.

Örnek vermek gerekirse, iç çatışmalar, 1992'de Somali'de olduğu gibi, 39. maddeye göre uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden ve bu yüzden önlem gerektiren nitelikte olmalarına rağmen, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda kuvvet kullanmaya ilişkin ana madde olan 2/4'te yasaklanan kuvvet kullanma yolları kapsamına girmezler.

Bir başka sorun da; "bir kuvvet kullanma eylemi Birleşmiş Milletlerin amaçlarıyla çelişmiyorsa, başka bir devletin toprak bütünlüğünü veya bağımsızlığını ihlal etmiyorsa veya geçici olarak ihlal ediyorsa, anılan eylemler yasak kapsamı dışında kalabilir mi?"³⁹

Bu ve buna benzer sorular artırılabilir. Bu soruların soruluş nedeni ise, devletlerin kuvvet kullanma yasağını açıkça ihlal etmeden, egemenlik sınırlarını genişletebilmelerini, uluslararası ekonomik ve siyasi emellerine ulaşmanın önündeki engellerin kaldırılmasını temin için arayış içerisinde olmalarıdır. Her ne kadar bu yasak kural ve ilke olarak kabul edilse de devletler, özellikle ekonomik açıdan güçlü devletler, bu yasağı ihlal etmenin meşru yollarını aramakta, bunu meşru hale getirebilmek için yeni kavramlar ortaya atmakta, bu kavramları güçlendirmek için de mevcut uluslararası olayları delil olarak yorumlamaya çalışmaktadırlar. Nitekim aşağıda izah edilecek olan kuvvet kullanma yasağının istisnaları, meşru savunma hakkı ve Birleşmiş Milletler Kararıyla Zorlama Yolları, bu nedenle geniş yorumlanmaya çalışılmakta, zorlama kararları siyasi birlikteliklerle, hakkaniyete aykırı olarak da alınabilmektedir.

Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnaları

Birleşmiş Milletler Antlaşması'na göre kuvvet kullanma yasağının iki istisnası bulunmaktadır. Bunlar meşru savunma hakkı ve Birleşmiş Milletler kararıyla uygulanan zorlama yollarıdır.

Meşru Savunma Hakkı

"Meşru savunma, özellikle 20. yüzyılda kuvvet kullanmanın sınırlandırılmasıyla yeni bir anlam kazanmıştır. Devletlerin bir egemen hak olarak kuvvet kullanabildiği yüzyıllar

boyunca, meşru savunma hakkına dayanarak kuvvet kullanılmasına özel bir önem verilmedi."⁴⁰ Nedeni de devletlerin zaten saldırı haklarının meşru görüldüğü bir ortamda savunma hakkının meşruluğuna ihtiyaç olmamasıdır.

"Her devletin doğal olarak sahip olduğu, kendisini işgal ya da saldırıdan korumak için başvuracağı ve şartlarının oluştuğuna kendisinin karar vereceği bir hak olarak meşru savunma, 1928 Briand-Kellogg Paktı ile ortaya çıkmış ve 1945'ten itibaren tüm yönleriyle açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır."⁴¹

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı meşru savunmaya ilişkin hükmü olan 51. maddeye göre, "Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler Üyelerinden birinin silahlı saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslar arası barış ve güvenliğin korunması için gerekli olan önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ve meşru savunma hakkına hanel getirmez."

"Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda söylenmemekle birlikte, yapılagelişten kaynaklanan bir kural olarak, meşru savunma hakkı çerçevesinde kuvvete başvuran devlet, saldırıyı bertaraf etmek için gerekli olan düzeyde güç kullanmalıdır ve amacı da statükonun korunması veya yeniden kurulmasıyla sınırlı olmalıdır. Birlikte meşru savunma hakkının kullanılabilmesi için ise, hem bireysel meşru savunma hakkının kullanılabilmesi için gerekli olan koşulları gerçekleşmesi hem de saldırıya uğrayan devletin bunu belirterek yardım istemelidir."⁴²

Uygulamada bazı büyük devletlerin geniş bir meşru savunma hakkı iddia ettiğini görüyoruz. Bu iddialar karşısında veto hakkı olan devletler, ortak çıkarları söz konusu olduğunda, ya da 'bugün sana yarın bana' alışveriş mantığı içerisinde korumacı davranarak siyasi kararlar almakta ve birbirleri aleyhine, ortak çıkarları olan devletler aleyhine, çıkar ümidi olan devletler aleyhine alınacak kararları veto etmektedirler. Bu nedenle kuvvet kullanma yasağını meşru müdafaa adıyla veya teklif edilen zorlama kararlarla ihlal edilmesi karşı-

40] KESKİNOĞLU, a.g.e., s. 157

41] KESKİNOĞLU, a.g.e., s. 157

42] KESKİNOĞLU, a.g.e., s. 158

39] KESKİNOĞLU, a.g.e., s. 155

sında bu durum yaptırımsız kalabilmektedir. Uluslararası siyaset uluslararası hukuka çoğu zaman baskın çıkmaktadır.

Örneğin “Opera Operasyonu 7 Haziran 1981 tarihinde İsrail Hava Kuvvetleri tarafından, Irak’a ait Osirak nükleer deneme reaktörünün imhasına yönelik gerçekleştirilen hava saldırısıdır. Irak 1970’lerde Fransa ile yürüttüğü iyi ilişkileri enerji ve askeri alanlara taşımıştır. Bu bağlamda 1979 yılında Fransa’dan Osiris sınıfı nükleer reaktör satın almıştır. İsrail Askeri İstihbarat Servisi bunun, gelecekte nükleer silah üretimine yönelik plutonyum imalini amaçlayan bir hareket olarak algıladı ve 1981 yazında, reaktöre nükleer yakıt konulmadan önce imha edilmesine karar verdi. Aralarında Columbia Uzay Mekiği kazasında ölen İsraili pilot İlan Ramon’un da kullandığı Mk-84 yüklü 8 adet F-16 uçağın aktif rol aldığı saldırıda reaktör tamamen imha edilmiştir.”⁴³

Burada İsrail Devleti tarafından her ne kadar meşru müdafaa savunması yapılırsa da kuvvet kullanma yasağı ihlal edilmiştir. Ancak bu ihlal karşısında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi İsrail’i sadece kınamıştır.⁴⁴

Meşru müdafaa hakkı, kuvvet kullanma yasağının devletlere tanınmış tek istisnası olması bu hakkı çok önemli hale getirmiştir. Çünkü ülkelerin siyasi ve ekonomik açıdan gerçekleştirmek istedikleri amaçlarına araç olarak silahlı kuvvetlerini kullanmaları ancak bu müdafaa hakkı ile meşru bir izah kazanabilecektir. Öte yandan savaşamayan devletlerin “terörizm” yoluyla iç siyasete karışmaları, ulusal çatışmaların uluslararası boyut kazanması ve 11 Eylül olaylarından sonra uluslararası terörizmin birçok ülkenin gündeminde ilk sıralara yerleşmesi ile kuvvet kullanma yasağı karşısında meşru müdafaa kavramının tanımını zorlamak kaçınılmaz olmuştur. Bu nedenledir ki bazı Batılı ülkelerin teorisyenleri eliyle oluşturdukları ve siyasileriyle ilan ettikleri tanımın sınırlarını zorlayan yeni meşru müdafaa hakkı modelleri oluşturulmuştur.

“Bireysel veya müşterek meşru müdafaa hakkı mevcut bir silahlı saldırının varlığıyla mı sınırlıdır? Ya da devletler bu doğal hakkını önleyici amaçlar için kullanabilir mi?

Bir devlet bir başka devlete karşı mevcut bir silahlı saldırı olmadan önce meşru müdafaa hakkı içinde güç kullanabilir mi?” şeklinde ifade edilebilecek sorulara ve benzeri sorulara aranan cevaplarla anılan bu teorilerin eleştirildiği bilinmelidir.

Yazının kapsamı bu eleştirilere yer veremeye uygun olmadığından burada sadece eleştirildiklerini belirtmekle yetineceğiz.

Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı

Önleyici meşru müdafaa hakkını tanımlamadan önce Regan Doktrinini kısaca tanımlayalım:

Regan Doktrini

I. Dünya Savaşından sonra ABD Başkanı Wilson’un “Demokrasi için güvenli bir dünya yaratılması” düşüncesinin uygulayıcısı olma amacını taşıyan ve 1981-1988 arası dönemde ABD Başkanı olan Ronald Regan, dış politikada kendi adıyla anılacak olan doktrinini üçüncü dünya ülkeleri üzerinde uygulamaya çalıştı.

Doktrinde, ABD askeri gücü doğrudan kullanılmadan kendi ülkelerinde baskıcı rejimlerine karşı mücadele eden gruplara dolaylı askeri ve maddi yardım sağlanması amaçlanmaktaydı. Bu gruplara yapılan ABD’nin desteğinin şekli ve yoğunluğu her ülkedeki şartlara göre değişmektedir.

Önleyici meşru müdafaa hakkı, bir devletin kendisine karşı gerçekleşme ihtimali olan bir tehdide göstermiş olduğu tepkidir.

Bush Doktrini

ABD, uluslararası toplumun terörizme ilişkin hassasiyetini kullanarak, “Kalıcı Özgürlük Hareketi” ve “Irak’a Özgürlük Operasyonu” adını verdiği eylemlerin 51. Maddeye uygun bir şekilde, bireysel ve ortak meşru müdafaa hakkı kapsamında, terörü destekleyen ve kitle imha silahlarına sahip olan otoriter rejimleri bertaraf etmek için uygulayacakları iddiasındadır.

Doktrin temel felsefesi, önleyiciliktir. Hareket noktaları, kitle imha silahlarının varlığı, uluslararası terörizm ve uluslararası terörizmin bağlantılarıyla mücadele olarak belirlenmiştir.

ABD’nin meşru müdafaa kapsamında de-

43] <https://tr.wikipedia.org> Opera Operasyonu

44] KESKİNOĞLU, a.g.e., s. 159

ğerlendirdiği eylemleri, 11 Eylül saldırıları sonrasında da devam etmiştir. İngiltere'nin ve diğer devletlerin desteğini arkasına alan ABD'nin Afganistan ve Irak'a yönelik eylemleri, jus cogens aykırı olarak başka bir devlete karşı kuvvet kullanma niteliği taşımaktadır. "ABD eylemleri, uluslararası hukuk açısından değerlendirildiğinde yasal olmayan bir savaş olarak görülmektedir".⁴⁵

Kuvvet Kullanmanın Diğer İstisnası: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Zorlayıcı Önlemleri

Güvenlik Konseyi'nin "Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Fiili Halinde Yapılacak Eylem" konusunda, bu durumu ortadan kaldırmak amacıyla başvurabileceği zorlayıcı önlemler Antlaşmanın VII. Bölümünde yer alan maddelerde belirlenmiştir.

Konsey başlıca 3 tür zorlayıcı önleme başvurabilir:

- Taraflar arasında ateşkes sağlanması, silahlı kuvvetlerin geri çekilmesi gibi bazı geçici önlemlerin uygulanmasını sağlamaya çalışabilir.
- Ekonomik ambargo, haberleşme ve ulaştırma hizmetlerinin durdurulması gibi silahlı kuvvet kullanımı gerektirmeyen önlemlerin uygulanmasına çalışabilir.
- Bu sayılan önlemlerin uygun olmadığı saptandığında da "uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden oluşturulması için, hava, deniz ve kara kuvvetleri aracılığıyla gerekli gördüğü her türlü girişimde bulunabilir.

Güvenlik Konseyi, öncelikle barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu veya saldırı fiilinin mevcudiyetini tespitle zorlayıcı önlem kararı alacaktır. Güvenlik Konseyi'nin barışın tehdit edildiği, bozulduğu veya saldırı fiilinin mevcudiyetini tespit etmesi büyük önemi haizdir. Bu şartların varlığının tespitinin hızlı ve etkili yapılması da önemlidir.

Barışın tehdit edildiği, bozulduğu veya saldırı fiilinin mevcudiyetinin tespit edilmesinden sonra zorlayıcı kararın alınabilmesi için de 15 üye devletten oluşan Güvenlik Konseyinin 9 üye devletin olumlu oyunun olması

ve 5 daimi üye devletin vetosunun olmaması gerekmektedir.

Güvenlik Konseyi'nin kendine mahsus silahlı kuvveti mevcut olmadığı için uygulanacak zorlayıcı tedbir silahlı bir güç ihtiva edecek ise, bu da egemen devletlerle Güvenlik Konseyi arasında özel bir antlaşmanın imzalanmasını gerektirmektedir. Akabinde de Güvenlik Konseyi ile özel antlaşma yapan ülkenin taahhüdüne uygun olarak vaat ettiği silahlı gücü Güvenlik Konseyi'nin kullanımına fiilen tahsisi gerekmektedir.

Buraya kadar izah ettiğimiz üzere devletler artık savaş ilan etmeyi hak olarak görmekten vazgeçmişlerdir. Şartları oluştuğunda bu kararın hangi ülkeye karşı hangi şartlarda verileceğine Birleşmiş Milletler Antlaşması kapsamında Güvenlik Konseyi karar verecektir. Güvenlik Konseyi'nin 15 üye ile çoğunlukla ve ABD, İngiltere, Fransa, Çin ve Rusya'nın veto etmemesi şartı ile karar verdiği nazara alındığında bugün için savaş ilan etme kararı ABD, İngiltere, Fransa, Çin ve Rusya'nın iradesindedir desek yanlış olmayacaktır.⁴⁶ Şu anki kabulde genel savaş ilanı düşünülemez. Çünkü Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın ana hedefi Dünya Barışdır. Tekrar belirtelim ki barıştan kastolunan da devletler arası savaşa engel olunmasıdır. (Merkezi hükümetlerle yerel silahlı örgütlerin çatışmaları devletlerin egemenlik alanlarında kabul edilir ve sözleşmenin uygulaması dışındadır.) Devletlerarası savaş noktasına gelmemesi için de en az iki devlet arasında savaş çıkma riski doğduğunda bu devletlerden birinin başvurusu ile veya Güvenlik Konseyi'nin aldığı değerlendirme raporunun incelenmesi ile kusurlu olduğu düşünülen devletin uyarılması, müzakereye ikna olunmaması halinde ikna olmayan devlete savaşa engel olmak, barışı korumak amacıyla Güvenlik Konseyi kararı ile zorlayıcı tedbirler uygulanması, yetersiz kalması halinde de askeri müdahale gerçekleştirilmesidir.

Dememiz o ki ABD, İngiltere, Fransa, Çin ve Rusya ortak çıkarları söz konusu olduğunda ve/veya uyguladıkları siyasi taktik netice-

45] *Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları*, SARAÇLI, Murat (Editör), s. 37.

46] II. Dünya Savaşı'nın korku ve yıkım psikolojisi değişikçe bu duruma gelen itirazlar artmaktadır. Ancak ABD, İngiltere, Fransa, Çin ve Rusya veto haklarından vazgeçecek gibi görünmemektedirler.

sinde birbirlerini ikna ettiklerinde ancak müdahale kararı çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi çok sık kuvvet kullanma kararı vermemektedir. Hatta günümüze kadar sadece iki defa kuvvet kullanma kararı verdiği görülmektedir. Onlar da biri Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi işgali ile Irak'ın Kuveyt'i işgali sırasında kuvvet kullanımı için yetki vermiştir.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, önce üye devletlerin Kuzey Kore'ye yardım etmelerini engelleyen, daha sonrasında da Güney Kore'ye silahlı yardımda bulunmalarını öneren kararlar almıştır. En nihayetinde ABD komutasında Birleşmiş Milletler bayrağı taşıyan orduların oluşturulması kararı ile ilk kez kuvvet kullanımına yetki verilmiştir.

"Güvenlik Konseyi, 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi üzerine 660 sayılı karar ve sonrasında alınan kararlar ile uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğini öne sürerek ikinci kez kuvvet kullanımına başvurmuştur. Bu olayda, saldırgan devlete karşı ilk kez müşterek kuvvet kullanımı bütün daimi Konsey üyeleri tarafından kabul edilmiş ve 16 Ocak 1991'de askeri harekât meşru bir zeminde başlamıştır".⁴⁷

Bu iki karar dışında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kuvvet kullanma kararı bulunmamaktadır.

Kuvvet kullanma yasağının uygulama alanının net anlaşılması adına güncel bir örneklleme yapalım.

Bilindiği üzere Suriye'de "Suriye Baas Partisi'ne sadık askerler ve bunları destekleyen milisler ile bu partiyi iktidardan indirmek isteyen Suriye muhalefeti arasında başlayan, sonrasında IŞİD/DAEŞ,⁴⁸ El Nusra ve bazı Kürt, Türkmen, Dürzi ve Süryani grupların da katıldığı, son dönemde ise Rusya, İran, ABD, Türkiye gibi dış güçlerin de sınırlı olarak dâhil olduğu"⁴⁹ dönem dönem ateşkesler yapılsa da

47] SARAÇLI, a.g.e., s. 36-37.

48] Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD), eski adının Arapçadaki kısaltmasının okunuşunun Latinizasyonu olan DAEŞ ya da DEAS adlarıyla da bilinir. DAEŞ ya da DEAS bir kısaltma değil Arapça kısaltmanın okunuşu olmasına rağmen büyük harfli de yazılabilir. (Kaynak: <https://tr.m.wikipedia.org>) Irak ve Şam İslam Devleti hiçbir devlet tarafından tanınmamıştır.

49] <https://tr.m.wikipedia.org> Suriye İç Savaşı

2011'den günümüze kadar çatışmalar gerçekleşmektedir.

Öncelikle bu çatışmalar Suriye ülke sınırları içerisinde mevcut olan silahlı ve/veya silahsız güçler arasında bir çatışma olarak başlamıştır. Bu niteliği ile anılan çatışmalar iki devlet arasında gerçekleşen çatışma niteliği taşımadığı için, her ne kadar büyük yıkımlara, çokça sivil ölümlerine ve göçlere neden olsa da, uluslararası nitelikte değildir, ulusal niteliktedir. Suriye'deki çatışmalar sınırdaş devletleri etkilese de ya da bu ülke ile stratejik ortaklıkları olan devletler bir şekilde etkilense de dikkat edilecek husus şudur ki: Suriye başka bir devletle çatışmamaktadır. Suriye kendi ülkesindeki silahlı farklı güçlerle ve bu güçler birbirleriyle savaşmaktadır. Her ne kadar bu silahlı güçleri destekleyen başkaca devletler bulunsun da bu devletlerin varlığı ya da bu devletlerin çıkarları Suriye ülkesinde meydana gelen çatışmalara uluslararası çatışma niteliği vermemekte, çatışmalar ulusal nitelikte kalmaya devam etmektedir.

Diyebiliriz ki Suriye, içerisinde çatışan silahlı örgütlenmelerin ve bu örgütlere destek veren ülkelerin çatışma alanı olmuştur.

Suriye muhalefetine gösterileri ve bu gösterileri bastırmak için Suriye Ordusunun göstericiler üzerine ateş açmasıyla başlayan süreç yeni aktörlerin farklı taleplerle ortaya çıkması ile özellikle IŞİD/DAEŞ'in rol büyütmesi ile çok farklı bir sürece girmiş, bir ucundan Türkiye silahlı güç kullanmış, bir ucundan Rusya Suriye'nin yanında hava harekâtları düzenlemiştir. Rusya'nın Suriye yanında IŞİD/DAEŞ'e hava harekâtı düzenlemesi var olan stratejik ortaklığın, mevcut şartlarda birleşen çıkarların neticesidir. Rusya'nın Suriye'de Tartus'da deniz üssü Hmeymim'de askeri hava üssü bulunmaktadır. Aynı zamanda Rusya'nın bu sırada yeni bir uluslararası hamle ihtiyacı doğmuş olabileceği, bu hamlenin Suriye üzerinden yapılmasının çift uçlu mesaj taşınması olasılığı, Ortadoğu siyasetinde daha aktif olma isteği de diğer nedenler arasında düşünülebilir.

Belirttiğimiz gibi Suriye'deki çatışmalar bir iç savaştan ibaret olup uluslararası hukuku ilgilendirmemektedir. Ancak uluslararası siyasetin önemli bir gündem maddesi olduğu da dikkatlerden kaçmamalıdır.

Bu nedenledir ki Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin bu çatışmalara yönelik olarak tarafları müzakereye davet eden tavsiye kararları, Rusya'nun Suriye'deki askeri gücünü çekme kararını olumlu bulan açıklamaları bulunmaktadır. Bunun dışında IŞİD/DAEŞ hakkında IŞİD/DAEŞ'in finans kaynaklarıyla mücadelelerin artırılmasını isteyen karar tasarısı oybirliği ile kabul edilmiştir. "Kararda, 1999 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararıyla kurulan ve el-Kaide yaptırımlarının uygulanmasını yürüten El-Kaide Yaptırımları Komitesi'nin ismi 'IŞİD/El-Kaide Yaptırımları Komitesi' olarak değiştirilmiştir. Kararda tüm ülkelerden IŞİD-El Kaide yaptırımları listesinde bulunanlara ait finansal varlıkların gecikmeden dondurulması, seyahatlerinin engellenmesi, silah, mühimmat ve askeri malzeme almaları, askeri danışma, teknik destek edinmelerine izin verilmemesi istenmiştir."⁵⁰ IŞİD/DAEŞ aleyhine alınan bu ekonomik yaptırım kararı Suriye iç savaşından varestedir. Terör örgütü olarak kabul edilen IŞİD/DAEŞ uluslararası terörizmle mücadele politikasının bir uygulaması olarak yaptırım kararına maruz bırakılmış ve nitekim uygulama komitesi "IŞİD/EL-Kaide Yaptırımları Komitesi" olması da bunun bir göstergesidir. Zamansal olarak çakışsa da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Suriye iç savaşı için üzüntülerini ve en kısa zamanda barışın tesisi için iyi dileklerini belirtmenin dışında IŞİD/DAEŞ ekonomik yaptırım kararları almakla bu iç savaşta bir tarafta yer almış değildir, yer alması da hukuken beklenemez.

Sonuç

Kuvvet kullanma silahlı çatışma ve devletleri bu noktaya götüren her türlü argümanın kullanılmasıdır. Brian-Kellog Paktı ve Birleşmiş Milletler Antlaşması ise kuvvet kullanmayı yasaklamış, Birleşmiş Milletler Antlaşması bir adım daha giderek kuvvet kullanma tehdidini de açıkça yasaklamıştır. Birleşmiş Milletler Antlaşmasından sonra düzenlenen birçok ilke, karar ve sözleşme ile de bu yasağın içeriği, sözleşmenin maddeleri yorumlanarak belirlenmiş ve bu yasak devletlerce tekrar tekrar kabul edilmiştir.

Bu düzenlemeler ile artık devletler birbirlerine savaş ilan etme uygulamalarından açıkça vazgeçmişlerdir. Hatta öyle ki değil savaşmak, silahlı çatışmanın her türlü ve tehdidini de yasaklamışlardır. Yasağın gerekçesi uluslararası barış ve güvenliğin tesisi ve korunmasıdır.

Kuvvet kullanma yasağı mutlak olmayıp iki istisnası bulunmaktadır. Biri silahlı çatışmaya maruz kalan devletin meşru müdafaa hakkı diğeri de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin zorlayıcı önlemleridir. Yazının içeriğinde izah edildiği üzere meşru müdafaa hakkı uluslararası terörizm gerekçesiyle yeniden tanımlanmaya başlamış ve önleyici meşru müdafaa hakkı kavramı oluşturulmuştur.

Devletler uluslararası barış ve güvenliğin tesisi ve korunması gibi kutsal bir amaç için sadece devletler arasındaki uluslararası düzeye çıkan silahlı çatışmaları yasaklamışlardır. Bu devletlerin sınırdaş olmaları da gerekli değildir.

İç çatışmalar, ulusal terörizm gibi haller içinde silahlı çatışma unsurunu taşısa da, hatta birçoğu çok sayıda ölümlerle neticelense de uluslararası düzeye çıkmadığı için bu düzenlemenin dışında kabul edilmektedir.

Nedeni ise "egemenlik" hakkını uluslararası barış ve güvenlik için uluslararası hukukun jus cogen kurallarının tanımları içerisinde sınırlamayı kabul eden devletlerin, kendi iç hukuklarında mutlak egemen olmayı tercih etmeleridir. Egemenlik aynı zamanda bir devletin ülkesi ve uyrukları üzerindeki yetkilerinin tümünü ifade eder. Bilindiği üzere egemenlik devleti diğer tüzel kişiliklerden ve örgütlenme biçimlerinden ayıran özelliğidir. Egemen olmayan devlet olamaz, kaynağını Devlet'ten almayan egemenlik de egemenlik olmaz denildiğinden iç çatışmalara Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin müdahale yetkisi verilmemiştir.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin ABD, İngiltere, Fransa, Çin, Rusya vetosu olmaksızın bir karar çıkarması mümkün olmadıkça, bu devletler de kendi çıkarlarını her zaman insanlığın üzerinde tuttukça, Birleşmiş Milletlerin siyasetten ari adil bir duruş kazanması mümkün değildir. Bu nedenle Birleşmiş Milletlerin kararları ve uygulamaları okunurken bu önkabuller akıldan uzak tutulmamalıdır.

50] www.bugun.com.tr , www.m.karar.com , www.bbc.com

Hâlbuki sıcak savaşı durdurana kadar silahlı güçle tehdit ve güçleri dengelemek, olabilecek en demokratik şartlarda halkoyuna başvurmak, şekillenen iradeye göre kararı her bir devletin kendi egemen güçlerine bırakmak uygulanamaz bir yöntem değildir. Tabii bu müdahalede de samimi irade ve amaç, çatışma yaşanan ülkedeki sivillerin korunması, silahlı güçlerin uzlaştırılması ve çözümün insani yöntemlerle gerçekleştirilmesi olmalıdır. Bu tutum yaşanan vahşeti izlemekten daha insanidir diye düşünüyoruz. Ancak uluslararası ekonomik ve siyasi gücü haiz Batılı devletlerin vahşilikleri karşısında sanırız bu ütöpik bir tavsiyedir.

Kaynakça

- AKIŞIKOĞLU, Özgür; Nikaragua Davası Işığında Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa, <https://myuniversities.wordpress.com/2012/07/01/nikaragua-davasi-isi-ginda-uluslararası-hukukta-mesru-mudafaa/>
- Milletler Cemiyeti Misakı
- Harbin Önünü Almağa Mahsus Cenubi Amerika Muahedesine Cümhuriyet Hükümetince Vuku Bulan İltihakın Tasdikına Dair Kanun, No: 3068, Kabul Tarihi: 20.11.1936, 30 Teşrinisani 1936 tarihli RG (Briand-Kellog Paketi/Paris Paketi)
- Birleşmiş Milletler Antlaşması, 24 Ağustos 1945 gün ve 6902 sayılı Resmi Gazete
- www.unicankara.org.tr Birleşmiş Milletler Antlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge ve Eki, 1883. Kurul Toplantısı, 24 Ekin 1970.
- www.unicankara.org.tr Saldırı'nun (Tecavüzün) Tanımı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3814 (XXIX) sayılı ve 1974 Tarihli Kararı.
- KEDİKLİ, Umut; Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda Meşru Müdafaa Hakkı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yük-

sek Lisans Tezi, Ankara, 2005.

- KESKİN, Funda; BM ve Kuvvet Kullanma, Avrasya Dosyası, BM Özel, İlkbahar 2002, cilt:8, Sayı: 1.
- KESKİN, Funda; *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, No: 20, 1998.
- SARAÇLI, Murat (Ed.); *Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları*, Bigbang Yayınları, 1. Baskı, Ankara Eylül-2012.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk; *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Der Yayınları, İstanbul, 2014.
- TOSUN, Fatih; Uluslararası Hukukta "Kuvvet Kullanma ve Karışma" Kavramlarının Değişen Anlamı, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, dergipark.ulakbim.gov.tr

